

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Bakalářská diplomová práce

Feministické tendence v publicistice Terézy Novákové

Feminist tendencies in journalism by Teréza Nováková

Michaela Řezníčková

Česká filologie

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 26. 4. 2023

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janě Vrajobé, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce a také za podněty, rady, čas a ochotu. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině za neustálou podporu.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Biografie Terézy Novákové.....	7
3. Počátky a proměny ženské emancipace.....	10
3.1 Počátky rozdělení společnosti dle pohlaví.....	11
3.2 Počátky české ženské emancipace.....	12
3.3 Ženská emancipace v 2. polovině 19. století.....	14
3.4 Ženská emancipace na přelomu 19. a 20. století a 1. desetiletí 20. století.....	15
4. Feministické tendence Terézy Novákové v periodiku <i>Domácí hospodyně</i>	17
4.1 Osvětově-vlastenecký feminismus Terézy Novákové v <i>Hovorech po práci</i> ...	18
4.1.1 Feministické tendence v <i>Hovorech po práci</i> týkající se vzdělání.....	19
4.1.2 Zahraniční feministické tendence v <i>Hovorech po práci</i>	21
4.1.3 Politický feminismus v <i>Hovorech po práci</i>	22
4.2 Feministická tematika v cyklu článků <i>Česká žena a nové otázky společenské</i>	23
5. Feministické tendence Terézy Novákové v periodiku <i>Ženský svět</i>	24
5.1 Mravní otázka v periodiku <i>Ženský svět</i>	25
5.1.1 Mravní otázka v díle <i>Rukavička</i>	25
5.1.2 Mravní otázka v díle <i>Báje</i>	27
5.2 Polemika s Laurou Marholmovou a jejím pojetí ženy.....	28
5.2.1 Pojetí individualizace a erotičnosti.....	29
5.2.2 Ženy v díle Marholmové.....	30
5.3 Politický feminismus Terézy Novákové v <i>Ženském světě</i>	31
5.3.1 Nelogičnost a tradicionalismus.....	32
5.3.2 Argumentace Novákové pro volební právo žen.....	33
6. Feministické tendence Terézy Novákové v periodiku <i>Přehled</i>	36
6. 1 Ženské organizace a sjezdy.....	37
6.1.1 Kolektivismus a individualismus.....	37

6.1.2 Ženské hnutí a nacionalismus	38
6.2 Tematika ženského vzdělávání a zaměstnání	39
6.3 Mravní otázka v periodiku <i>Přehled</i>	41
6.3.1 Zásady nové mravní ideje	41
6.3.2 <i>Dvoji morálka</i>	42
6.4 Polemika s Ellen Keyovou a jejím pojetím ženy	43
6.5 Politický feminismus Novákové v periodiku <i>Přehled</i>	44
6.5.1 Apel na politické vzdělání žen	45
7. Závěr	47
8. Seznam pramenů a odborné literatury	51

1. Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá feministickými tendencemi v publicistických textech Terézy Novákové. Předmětem tematicko-motivické analýzy jsou tři dobová periodika, tedy *Domáci Hospodyně*, v níž jsem se soustředila na články publikované mezi lety 1886–1893, *Ženský svět* a příspěvky otištěné mezi lety 1896–1907 a ročníky *Přehledu*, který vycházel mezi lety 1903–1913. V rámci těchto časopisů budou analyzovány takové články, které dokládají charakter feministických tendencí Novákové a jejich případný vývoj.

Feministické tendence Novákové je možné vysledovat též v dalších periodících, například v *Novině* nebo *Čechische Revue*. Ta však do výzkumu zahrnuta nebyla, jelikož v nich spisovatelka nepublikovala své příspěvky pravidelně, tudíž by byl jejich využitím výzkum nekonzistentní.

Důvodem volby tohoto tématu je jeho dosud nedostatečné zpracování odbornou literaturou pojednávající o feministických proudech v 19. století. Tato práce navazuje na snahy o charakteristiku feministických proudů v českém prostoru v celém devatenáctém a na počátku století dvanáctého a pokouší se do nich zasadit publikační činnost Terézy Novákové a také ji charakterizovat. Očekáváme potvrzení postupného vývoje a radikalizace feministických tendencí Novákové.

V práci využíváme v souvislosti se životem Novákové a kontextem její feministické tvorby poznatky ze sekundární literatury, a to především z publikace *Teréza Nováková*, jejíž autorkou je Irena Štěpánová, a z *Iluze spásy*, jejíž autorkou je Marie Bahenská a kol. Dále pracujeme s publikací od Libuše Heczkové *Píšičí Minervy* a Marie Bahenské a Jany Malínské *Ženy a politika*. V druhé části práce se soustředíme na analýzu jednotlivých periodik, tedy nejprve *Domáci hospodyně*, jejíž redaktorkou byla Miloslava Procházková, poté *Ženského světa*, jehož redaktorkou byla Teréza Nováková a jako poslední *Přehledu*, který založil a poté redigoval Augustin Žalud. Poznatky z analýzy časopisů jsou průběžně komparovány mezi sebou a vztahovány k tezí nastíněným v první části práce.

2. Biografie Terézy Novákové

Teréza Nováková, významná spisovatelka, žurnalistka, etnografka a představitelka emancipačních snah, se narodila 31. 7. 1853 v Praze v poloněmecké rodině Lanhausových, která se přikláněla k českým snahám. Tento ideový příklon se projevil na vzdělání samotné Novákové, jelikož v rámci národních emancipačních snah bylo vzdělání všech zastánců českého národa důležité. Dle Arne Nováka její „(...) národní uvědomění procitlo (...) teprve na výborném vzdělávacím ústavě manželů Amerlingových (...)“¹, kde získala znalosti v oblasti „vlasteneckého dějepisu“² (dnešní dějiny národa), „duševědy“³ (dnešní psychologie a pedagogika), literatury, jazyků a dalších, včetně chodu domácnosti. Dívčím bylo v tomto vzdělávacím ústavu umožněno rozvíjet se především v oblasti, která je nejvíce zajímala a ve které excelovaly. U Novákové můžeme vidět příklon spíše k intelektuálním činnostem, především k literatuře a jazykům, které také později v životě zužitkovala ve svých publikacích a překladech.⁴

Národní uvědomění Novákové výrazně přispělo k jejímu společenskému sebeuvědomění⁵ jako ženy, které postupně sílilo a vyvíjelo se. Její emancipační myšlení právě v souvislosti s tzv. ženskou otázkou můžeme pozorovat v mnoha periodických, v nichž svá stanoviska publikovala, ale také v jejích beletristických pracích ve vztahových vzorcích tematizujících nerovnost vztahu mezi mužem a ženou.⁶

Od roku 1870 navštěvovala jako členka první ženský český spolek *Americký klub dam*. V roce 1876 uzavřela manželství s Josefem Novákem, kvůli jehož práci se přestěhovali do města Litomyšl, kde založili rodinu. Spolu měli 7 dětí, z nichž se dospělosti dožil pouze Arne Novák. Postupně se oba manželé začali přizpůsobovat

¹ NOVÁK, Arne. O Teréze Novákové: se dvěma neznámými pracemi Terézy Novákové. Česká Třebová: Fr. Lukavský, 1930, s. 12. Edice F. Lukavského, sv. 28. Dostupné z: <https://arne-novak.phil.muni.cz/node/89>.

² ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ NOVÁK, Arne. O Teréze Novákové: se dvěma neznámými pracemi Terézy Novákové. Česká Třebová: Fr. Lukavský, 1930. Edice F. Lukavského, sv. 28. Dostupné z: <https://arne-novak.phil.muni.cz/node/89>.

⁶ OPELÍK, Jiří a kol. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/images/data/prirucky/obsah/31/lexikon%203%20-%201-729.pdf>.

životu v maloměstě, ze kterého brala Nováková inspiraci pro své národopisné studie a beletrii, ale také se zde začalo silněji projevovat její uvědomění v ženské otázce. Od roku 1886 navštěvovala *Spolek paní a dívek*, jehož se později stala starostkou a zároveň začala svou publikační činnost přednáškami a krátkými beletristickými pracemi například v časopise *Jitřenka*.⁷

Oblast zájmu Novákové byla postupně rozvíjena a všechny složky jejího profesního života se zrovnopravňovaly.⁸ Při analýze jejích publikací jsme zjistili, že lze vidět, jak se u ní hodnotově zrovnopravňuje ženská otázka s propagací vlastenectví, přičemž nejvýrazněji se tato tendence projevuje v periodiku *Domáci hospodyně*, jehož příspěvatelkou byla od konce 90. let 19. století. Právě příspěvkům v periodiku *Domáci hospodyně* se budeme věnovat níže.

Tato přední spisovatelka a matka byla v karierním životě neustále podporována především manželem a dětmi, také ale svým vzorem Karolinou Světlou, s níž udržovala kontakt. Teréza Nováková začala být významnou a respektovanou osobností, jejíž publikační činnost se rozšířila na další platformy. Těmi byly například *Ženské listy* vedené Eliškou Krásnohorskou, s níž udržovala v rámci emancipačních snah korespondenční kontakt, ale také časopis *Světozor*. Kromě pravidelných příspěvků a knižních vydání se Nováková aktivně podílela na organizaci osvětových přednášek a výstav, z nichž mnohé iniciovala.⁹

Pod svými příspěvky se Nováková podepisovala primárně svým příjmením, ale v některých periodících můžeme její články najít pod pseudonymem Lona¹⁰, T. N. nebo N. T. Teodorovič.¹¹

⁷ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

⁸ NOVÁK, Arne. O Teréze Novákové: se dvěma neznámými pracemi Terézy Novákové. Česká Třebová: Fr. Lukavský, 1930, s. 17. Edice F. Lukavského, sv. 28. Dostupné z: <https://arne-novak.phil.muni.cz/node/89>.

⁹ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

¹⁰ Pseudonym Lona je s největší pravděpodobností inspirován hlavní hrdinkou hry *Opory společnosti*, jejímž autorem je Henrik Ibsen. Lona Hesselová, protagonistka zmíněné hry, se stává prototypem nové moderní ženy, jejímž konceptem je nábožensky nezmrzačená žena, morálně odpovědná a angažovaná, žena otevřená novým myšlenkám. Nováková se v pozdější esejistice tento koncept snaží rozvést. Srov.: HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.

¹¹ OPELÍK, Jiří a kol. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/images/data/prirucky/obsah/31/lexikon%203%20-%201-729.pdf>.

Po přestěhování zpátky do Prahy se stala Nováková roku 1895 členkou výboru spolku *Minerva* a díky tomu aktivně podporovala vzdělání žen a dále založila roku 1896 periodikum *Ženský svět*, na jehož působení se podíleli synové Theodor a Arne, kteří zde publikovali a připravovali korektury. *Ženský svět* se stal platformou veřejně propagující feministická stanoviska a byl hlavním orgánem *Ústředního spolku českých žen*, který zaštiťoval české ženské spolky. S nárůstem četnosti úmrtí v rodině se Nováková přestěhovala na svou chalupu do Proseče, ze které podnikala cesty do zahraničí a ve které nadále pracovala na svých beletristických i publikačních pracích.¹²

V 10. letech 20. století se Novákové začal zhoršovat zdravotní stav a to byl jeden z důvodů rezignace na post redaktorky *Ženského světa* a roku 1908 jmenování na toto místo Pavly Maternové, která byla do této doby jeho hlavní referentkou. Publikační činnost bývalé redaktorky *Ženského světa* ale stále pokračovala. Své příspěvky týkající se především feminismu a etnografie publikovala mimo jiné v periodiku *Přehled*, jenž bude níže předmětem analýzy týkající se vývoje feministických názorů Novákové, dále její příspěvky můžeme najít v časopisech *Čechische revue* a *Novina*. Její zhoršující se zdraví ji donutilo opustit chalupu v Proseči a přestěhovat se ke svému synu Arnovi, u kterého 13. 11. 1912 zemřela.¹³

¹² ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

¹³ Tamtéž.

3. Počátky a proměny ženské emancipace

Tato odborná práce bude pracovat s klíčovými pojmy „ženská emancipace“ a „feminismus“ jako se synonymními termíny dle vzoru odborných publikací, ze kterých tato práce čerpá. Výchozími odbornými publikacemi jsou především *Iluze spásy*¹⁴, *Píšící Minervy*¹⁵ a *Ženy a politika*¹⁶. Také publikace o *Teréze Novákové: se dvěma neznámými prameny Terézy Novákové*¹⁷, jejímž autorem je Arne Novák, pracuje s těmito termíny volně, zároveň se v nich můžeme setkat s pojmy jako „ženská otázka“ nebo „ženské společenské sebeuvědomění“¹⁸, přičemž se všemi již zmíněnými termíny pracuje autor bez výrazných rozlišení. Korespondence vedená mezi Arnem a jeho matkou navíc dokazuje příklon k užití termínu feminismus, přímo Nováková označuje své články, kterým dělá Arne korekturu, jako „feministické stati“¹⁹. Arne pak v pozdějším dopise vyjadřuje vděčnost za spolupráci na výboru feministických statí *Ze ženského hnutí* a také v korespondenci zmiňuje, že Nováková tímto „podala svůj odkaz feministický“.²⁰

Počátky sebeuvědomění žen v Čechách a na Moravě jsou silně spjaty s evropským kontextem. Dle spoluautorky publikace *Iluze spásy* Marie Bahenské je počátek sebeuvědomění žen spojen především s Francií a filozofickými směry, jejichž geneze sahá do 17. století. Normy ovlivňující evropský prostor od tohoto století jsou silně zakořeněny v české společnosti až do počátku 19. století, ve kterém se vlivem mnoha

¹⁴ V této publikaci autorky pracují s termíny ženská emancipace a feminismus jako se synonymními pojmy, což lze vidět při charakterizaci periodika *Ženský svět*, jehož zakladatelkou byla Teréza Nováková. Časopis je zde popisován jako jeden z „feministických emancipačních časopisů“. Srov.: BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011, s. 197. ISBN -978-80-86829-79-1.

¹⁵ V publikaci *Píšící Minervy* se autorka o Ženském světě vyjadřuje jako o „emancipačně ženském časopisu“ a o jeho zakladatelce píše jako o „reformní feministce“. Srov.: HECZKOVÁ, Libuše. *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 197, 269. ISBN 978-80-7308-282-6.

¹⁶ V této publikaci se autorky přiklání spíše k termínu feminismus a samotnou Novákovou označují za „intelektuálku a feministku“. BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014, s. 45. ISBN 978-80-87782-24-8.

¹⁷ NOVÁK, Arne. O Teréze Novákové: se dvěma neznámými pracemi Terézy Novákové. Česká Třebová: Fr. Lukavský, 1930. Edice F. Lukavského, sv. 28. Dostupné z: <https://arne-novak.phil.muni.cz/node/89>.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ SVADBOVÁ, Blanka. *Čtyřhlas Terézy Novákové: Teréza Nováková ve světle rodinné korespondence*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013, s. 170. Edice Paměť, sv. 59. ISBN 978-90-200-2233-2.

²⁰ SVADBOVÁ, Blanka. *Čtyřhlas Terézy Novákové: Teréza Nováková ve světle rodinné korespondence*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013, s. 411. Edice Paměť, sv. 59. ISBN 978-90-200-2233-2.

faktorů začínají spouštět postupné modernizační procesy, jež mění v průběhu celého 19. a počátku 20. století mentalitu a strukturu společnosti.²¹

Jedním z modernizačních procesů je ženská emancipace²², jejíž tendence a požadavky se neustále vyvíjely a postupně radikalizovaly. Vývoj těchto tendencí a požadavků můžeme pozorovat v publikační činnosti Terézy Novákové, které se budeme věnovat podrobněji. Zjistili jsme, že názorový vývoj Novákové je viditelný především v kontrastu článků v *Domácí hospodyně*, ve které spatřujeme počátek jejího ženského sebeuvědomění spjatého s nacionálními snahami, a v periodiku *Přehled*, v němž Nováková publikuje výrazně feministické texty.

3.1 Počátky rozdělení společnosti dle pohlaví

Pro vývoj feministického myšlení v celoevropském kontextu je dle Bahenské a kol. důležitý francouzský diskurz 17. a 18. století. Právě v této době pozorujeme zrod nového filozofického směru nazývaného osvícenství, který s dalšími faktory ovlivňujícími francouzskou historii dává impulz k přehodnocení stávajících společenských hodnot a struktur, které přispěly k následným modernizačním procesům, mezi něž patří emancipace žen. „Tento emancipační a také individualizační proces byl ve své podstatě paradoxní, neboť začal specifickým omezením ženy jako pohlaví a jako individuality, filozofickou diferenciací a ‚domestikací‘ ženy a pevnější restrikcí v novém občanském a rodinném právu.“²³ Toto rozdělení je zakořeněno v české společnosti až do 19. století, kdy se na něm postupně začíná stavět základ boje za rovnoprávnost žen a mužů.

Koncepce osvícenství působící do konce 18. století zajišťuje restrukturalizaci společnosti a propaguje univerzalitu hodnot, tzn. vztahy mezi lidmi jsou nyní určeny dohodami a zákony, před kterými si jsou všichni bez rozdílu rovni.²⁴ Právě na tento systém navazují, dle Bahenské a Malínské, politické snahy usilující o demokratizaci společnosti od 2. poloviny 19. století v českém prostoru, avšak feministky poukazují na to, že osvícenská univerzalita univerzální není. K této problematice se v 19. a počátku 20. století váží aktivity mnoha feministek zastávajících různá

²¹ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

²² Tamtéž.

²³ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011, s. 33. ISBN 978-80-86829-79-1.

²⁴ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014, s. 40–46. ISBN 978-80-87782-24-8.

stanoviska především v boji za volební právo žen. Různé pojetí této problematiky můžeme vidět u Terézy Novákové a Renáty Tyršové²⁵, přičemž stanoviska Novákové publikovaná v periodiku *Přehled* budou podrobněji analyzována níže.

Již zmíněnou filozofickou pohlavní diferenciaci propagoval myslitel Jean-Jacques Rousseau.²⁶ Muži je v tomto konceptu přisuzována síla, racionalita a vedoucí postavení, které jej předurčuje k participaci na historickém dění. Žena je, také s ohledem na její glorifikované mateřství, popisována jako citová, iracionální a druhořadá bytost, která je kvůli těmto vlastnostem vyloučena z účasti na historickém dění. Vliv těchto myšlenek byl tak silný, že „Genderové, myšlenkové a ekonomické rozdělení společnosti se (...) postupně přijalo (...).“²⁷ Žena a muž jsou tak dle svých přirozených vlastností přiřazeni do sfér, kdy ženě náleží soukromá a muži veřejná sféra.²⁸

3.2 Počátky české ženské emancipace

Český dobový diskurz počátku 19. století byl ovlivněn především nacionálními snahami a za ideální konstrukt společnosti byl považován *biedermeier*, avšak dle Bahenské vše působilo společně v intencích rousseauovského pohlavního rozdělení.²⁹ Podstata *biedermeieru* vychází z rousseauovského rozdělení sfér na soukromou a veřejnou, přičemž žena je determinována svým mateřstvím právě pro sféru soukromou, domácí, ve které má za úkol vytvořit harmonické prostředí. Sílicí nacionalismus ale vytvářel mezery ve striktním oddělení sfér.³⁰ Masovost lidí stejně

²⁵ Renáta Tyršová (1854–1937), středostavovská feministka s konzervativními emancipačními názory založenými na nacionálních pohnutkách byla významnou postavou v 2. polovině 19. století. V rámci českých emancipačních snah se výrazně angažovala ve veřejném prostoru, což dle Bahenské a kol. lze považovat za politickou angažovanost. V době, kdy se vznášejí požadavky na volební právo žen zůstává Tyršová pasivní a k této problematice se nevyjadřuje. Teréza Nováková (1853–1912) se na rozdíl od Tyršové aktivně podílí na rozvoji ženského emancipačního hnutí, založením časopisu *Ženský svět* nebo spoluzaložením Výboru pro volební právo žen. Tímto a dalším se Nováková stává politicky angažovanou ženou a svá stanoviska ohledně volebního práva žen a univerzality hodnot publikuje v hned v několika periodících. Srov.: BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014, s. 40–46. ISBN 978-80-87782-24-8.

²⁶ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

²⁷ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011, s. 41–42. ISBN 978-80-86829-79-1.

²⁸ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014. ISBN 978-80-87782-24-8.

²⁹ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

³⁰ Tamtéž.

ideově smýšlejících byla podmínkou k znovuzrození českého národa a jeho následné osamostatnění, a právě proto byla propagace vlasteneckého ideálu mířena na všechny vrstvy obyvatelstva, ženy nevyjímaje. Ženy vlastenky měly tedy rozšířit řady národně uvědomělých mas bojujících za český národ, přičemž jejich úkolem bylo také vychovat generaci stejně smýšlející.

Paradoxně mateřství, které ženu mělo předurčovat k službě národu z domova, ji zároveň vytlačovalo do veřejné sféry. Angažované ženy se v souladu s dobovými intencemi vzdělávaly, aby mohly správně vychovat další generaci vlastenců.³¹ Právě na vzdělání žen a jeho nedostatečnost poukázala Teréza Nováková ve svých nejranějších člancích *Domáci hospodyně*, ve kterých se teprve formovalo její feministické myšlení a v nichž s tímto souvisejícími pojmy pracovala ještě pod vlivem negativních konotací vycházejících z biedermeierovského diskurzu. Ve zmíněném periodiku ve čtvrtém ročníku promlouvá ke čtenářkám listu: „Doufám, milé sestry, že nenazvete mne emancipistkou, řeknu-li Vám, že plně uznávajíc nesmírnou důležitost ženy jako matky – vychovatelky a hospodyně, na tyto úkoly kladu hlavní váhu ; že však neuznávám, není-li těchto předních povinností, aby žena omezována byla ve své vědychtivosti, aby byly před ní uzavírány brány umění a nauk, jako kdyby byla tvorem méně dokonalým, bytostí druhého řádu.“³²

Mezi prvními podporovateli ženského vzdělání, v souladu s dobovými požadavky, byl Karel Slavoj Amerling, jehož vzdělávací instituci Nováková navštěvovala,³³ nebo Vojta Náprstek. Vzdělání také poskytovalo ženě další možnosti službě národu, které byly vlastenci podporované, jako je například literatura nebo dobročinnost.³⁴ Právě

³¹ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

³² NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887, 4(6), s. 45.

³³ NOVÁK, Arne. *O Teréze Novákové: se dvěma neznámými pracemi Terézy Novákové*. Česká Třebová: Fr. Lukavský, 1930, s. 12. Edice F. Lukavského, sv. 28. Dostupné z: <https://arne-novak.phil.muni.cz/node/89>.

³⁴ V 19. století se v souladu s nacionálními snahami začínají organizovat ženské spolky, které se soustředí především na sociální péči. Žena jako matka měla dle tehdejšího tvrzení nejlepší předpoklady pro dobročinnou činnost, která se stala skoro jejich novou povinností. Ženy tímto vystupovaly ze soukromé sféry a zasahovaly do veřejné, stále ale byly propagovány jejich nedostatečné předpoklady pro politickou činnost. Dle Bahenské lze politickou činnost chápat v obecnější rovině – jako jakoukoli činnost ve prospěch národa. Ženy byly vnímány jako součást národního hnutí, tedy v určité rovině byly politicky činné. Srov.: BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014, s. 19–29. ISBN 978-80-87782-24-8.

v souvislosti s dobročinností začaly vznikat první ženské spolky, v rámci nichž docházelo k postupnému sebeuvědomování žen.

Spolková činnost byla pro vývoj ženských emancipačních snah podstatná, jelikož právě spolky spolu s nově vznikajícími ženskými periodiky se v průběhu celého století zasazovaly o rozvoj dívčího vzdělávání. Nejčastějším argumentem pro neustálou proměnu cílů a náplně dívčího vzdělávání byly sociální aspekty jako prevence proti chudobě, finanční nezávislost neprovdaných žen a výchova vlastenecky smýšlející generace. „Vzdělání je tedy chápáno nikoli jako soukromý, nýbrž veřejný statek – užitek z něj nemá mít jedinec, ale celé národní společenství.“³⁵ Ženské emancipační snahy se tedy vzhledem k diskurzu 1. poloviny 19. století označují jako „vlastenecky osvětový feminismus“³⁶, za jehož představitelky jsou považovány Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská a ve svých nejranějších feministických člancích se v jeho intencích dle našeho zjištění pohybovala i Teréza Nováková.

3.3 Ženská emancipace v 2. polovině 19. století

Cílem vzdělávacích institucí v 2. polovině 19. století je poskytnout odborné vzdělání dívkám a ženám, a tak jim pomoci k uplatnění se v zaměstnání a následné finanční nezávislosti. K tomuto cíli napomáhalo mnoho ženských spolků jako například *Americký klub dam* založený Vojtou Náprstkem, nebo *Ženský výrobní spolek český*, jehož zakladatelkou byla Karolina Světlá. Další osobností, která podporovala dívčí vzdělávání a zasadila se o jeho vývoj, byla Eliška Krásnohorská. Tato významná osobnost se, také pomocí platformy *Ženských listů*, zasadila o založení prvního gymnázia *Minerva* a o umožnění studia žen na univerzitě.³⁷

Jako podpora pro takové ženy začala vznikat ženská periodika, která se snažila prosazovat feministické názory, jenž byly ale v různých časopisech rozdílné. Takovým příkladem jsou *Ženské listy* redigované Eliškou Krásnohorskou a *Ženský svět* redigovaný Terézou Novákovou. Krásnohorská byla ortodoxní zastánkyní tzv. tradičního osvětového feminismu, oproti tomu se Nováková, i přes počáteční příklon k osvětovému feminismu, pokoušela o nalezení a následné prosazení nové

³⁵ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011, s. 123. ISBN 978-80-86829-79-1.

³⁶ HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 25. ISBN 978-80-7308-282-6.

³⁷ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014. ISBN 978-80-87782-24-8.

koncepte moderní ženy.³⁸ Dalšími periodiky zabývající se ženskou otázkou a její podporou byl *Ženský obzor* nebo *Ženská revue*, s nimiž se taktéž pojí určitá odnož feministického hnutí.

Podle Libuše Heczkové bylo ženské emancipační hnutí v 2. polovině 19. století nejednotné. Stále působící osvětově-vlastenecký feminismus se stával pro mnohé konzervativním, stejně jako jeho propagační platforma *Ženské listy*, dále ale vstupovaly do emancipačního diskurzu směry jako socialismus a realismus, jež poskytovaly nový konstrukt ženy-člověka, tedy svébytné ženy postavené naroveň mužům. V pojetí moderní ženy byla také zdůrazněna její tělesnost, která se ale stala v jiném pojetí argumentem misogynů. „I vědecké práce, které se snažily zabránit vstupu žen do jim nedostupných profesí a veřejných institucí, zneužívaly argumentů nových konceptů tělesnosti, se kterými přicházely ženy samy.“³⁹

Ideologické intence brala feministická hnutí primárně od Henrika Ibsena, na kterého Teréza Nováková v mnoha člancích reagovala, z počátku ne příliš pozitivně, avšak později s jeho pomocí rozvíjela koncept moderní ženy, a to dokazuje vývoj jejího feministického myšlení. Dále feministkám ideologickou a teoretickou základnu poskytoval Tomáš Garrigue Masaryk, jehož přívrženkyněmi se staly především studentky gymnázia *Minerva*, dále anglický politik John Stuart Mill nebo také Friedrich Engels, jehož myšlení zasahovalo i do jiné než středostavovské třídy.⁴⁰

3.4 Ženská emancipace na přelomu 19. a 20 století a 1. desetiletí 20. století

Moderní pojetí ženy přineslo na přelomu 19. a 20. století radikálnější požadavky. Primárně diskutovaným tématem ve všech sférách feministického hnutí bylo volební právo žen. „Držení občanských práv a plnění občanských povinností mělo jít ruku v ruce – jedno podmiňovalo druhé. Plněním občanských povinností mělo být

³⁸ Tradiční osvětový feminismus nebo také osvětově vlastenecký feminismus propagoval ženskou emancipaci a její požadavky primárně z důvodu vylepšení sociální situace v českém prostředí, zároveň se držel koncepte ženy propagované v 1. polovině 19. století. Tento typ feminismu se tedy snažil o pouhý posun hranic vnímání ženy, z důvodů sociálních, avšak v těchto hranicích se nadále držel. Nová koncepte ženy vnáší požadavky, které již nejsou doplňující, ale přímo proměňují strukturu společnosti. Moderní žena má tedy být svébytná individualita a mimo jiné se má také podílet na chodu celku světa. Srov.: BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011, s. 175–182. ISBN 978-80-86829-79-1.

³⁹ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Pišící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 131. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁴⁰ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Pišící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 131. ISBN 978-80-7308-282-6.

legitimizováno držení občanských práv, držení občanských práv zase mělo být podmínkou plnění občanských povinností⁴¹, ty ale byly odvozeny od občana-muže. V centru argumentací pro i proti volebnímu právu žen zůstala koncepce mateřství a rozdíl v soukromé a veřejné sféře.⁴²

Mateřství bylo z pohledu feministek pojímáno jako argument pro volební právo jak z hlediska rovnosti, přesněji bylo mateřství považováno za vykonávání stejné občanské povinnosti jako vojenská docházka, tak z hlediska rozdílnosti, tedy, že žena jako matka tvoří, zatímco muž jako voják ničí. „Ideologii separačních sfér“⁴³ české feministky zpochybnily z několika úhlů, kdy například upozornily na rozpor ideologie a reality, ve které ženy dávno překročily zdánlivě nepropustnou soukromou sféru. Dále poukázaly na propojení veřejné a soukromé sféry a postavily je naroveň vzhledem k zastřešující sféře politické. Ženy poté rozdělily do tří kategorií, tedy žena soukromá, veřejná a soukromá i veřejná, přičemž zdůraznily stejný nárok při reprezentaci jejich požadavků v politické sféře.⁴⁴

Dle Malínské byl v tomto období reprezentujícím odnožím ženského emancipačního hnutí „politický feminismus“⁴⁵, jehož myšlenky byly propagovány například *Výborem pro volební právo žen*, který spoluzaložila Teréza Nováková, a periodikem *Ženský svět*. Dále se k problematice ženského volebního práva Nováková vyjádřila v periodiku *Přehled*, kde „Politické, vzdělávací a etické články (...) z posledních let jejího života patří k tomu nejotevřenějšímu a nejkritičtějšímu, co bylo v českém ženském hnutí napsáno.“⁴⁶ Jedním ze článků informačního charakteru s názvem *Proti volebnímu právu žen* ze sedmého ročníku zmíněného časopisu se po nástupu situace v Americe přesunula do Anglie. Analýza situace v Anglii podaná Novákovou vyzněla sice objektivně, tedy byly podány argumenty stran stojících pro i proti volebnímu právu žen, avšak v článku jsou vidět její sympatie k hnutí, které je pro volební právo žen.⁴⁷

⁴¹ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014. ISBN 978-80-87782-24-8.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 170. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁴⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Proti volebnímu právu žen. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 7(13–14), s. 225–227. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6cf4de50-5c56-11e8-be21-005056822549>.

4. Feministické tendence Terézy Novákové v periodiku *Domáci hospodyně*

Periodikum *Domáci hospodyně* založené na přelomu roku 1883 a 1884 Miloslavou Procházkovou se orientovalo na širší spektrum čtenářstva, obsahovalo tedy příspěvky týkající se například domácnosti, módy, kultury, ale také pedagogiky nebo informací o ženských spolcích.⁴⁸ „Domáci hospodyně byl rodinný list orientovaný na domácnost jako prostor určité národní idealizace“⁴⁹, tudíž se pohyboval v biedermeierovských intencích vycházejících z výše zmíněného rousseauovského rozdělení světa na soukromou a veřejnou sféru, to vše v rámci nacionálních snah.

Teréza Nováková, jež byla požádána o publikaci pravidelných příspěvků v tomto časopise, však tyto pomyslné hranice později svým osvětově-vlasteneckým feminismem⁵⁰ překračovala. Její první příspěvky z roku 1886 se týkaly etnografie a také žen, nikoli však ještě v rámci konceptu ženské emancipace. Dle analýzy se první příspěvek Novákové *O harmonii v životě ženském* zabýval tematizací vnitřního života ženy, nikoli však ženy intelektuálky, v příspěvku tedy není viditelné napětí mezi realizací ženy v soukromé a veřejné sféře.⁵¹

Od roku 1887 začíná vycházet cyklus příspěvků s názvem *Hovory po práci*, ve kterém již lze spatřit feministické tendence Novákové spjaté s vlasteneckými snahami.⁵² Těmto nacionálním snahám spisovatelka podřídila ženské emancipační úsilí, ve kterém, jak bylo výše uvedeno, mělo být vzdělání žen ku prospěchu českému národu.⁵³ V úvodním článku autorka čtenářky stylizovala do aktivní role vlastenky a také je přímo vybízela ke snaze o vzdělání, když napsala: „(...) tužme a připravujme

⁴⁸ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

⁴⁹ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Pišící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 173. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁵⁰ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Pišící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁵¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *O harmonii v životě ženském. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem čtitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1886, 3(21–24).

⁵² HECZKOVÁ, Libuše. In: *Pišící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁵³ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

se k úloze veledůležitě, ku stálému ač tichému boji. Nám třeba vniknouti hluboce v každý zájem národa, v minulost jeho i budoucnost (...).“⁵⁴

Feministické tendence se společně s nacionálními snahami vyskytují v *Hovorech po práci* od třetího do desátého ročníku, avšak analýza příspěvků potvrdila, že se ženské emancipační intence čím dál více zrovnopravňují s národními snahami. Roku 1889 nabádala Nováková čtenářky k intenzivnější vlastenecké práci, ale svými výroky překročila biedermeierovské hranice tím, že ženy nabádala ke vzdělání a k angažovanosti ve veřejné sféře. Narážela přitom na dobové názory propagující nízkou ženskou inteligenci, ženám je totiž „(...) přikázáno pracovati rukama, málo jim pracovati dovoleno hlavou – přemýšleti.“⁵⁵

4.1 Osvětově-vlastenecký feminismus Terézy Novákové v *Hovorech po práci*

Dle Hany Kubáčkové, z jejíž práce čerpala publikace *Píšící Minervy*, „Nováková nebyla ani strážkyní, ani obětí tradičního národně osvětového feminismu (...)“⁵⁶, avšak analýza příspěvků v *Hovorech po práci* dokládá opak. Příspěvky v *Hovorech po práci* jsou koncipované v rámci osvětově-vlasteneckého feminismu, Nováková se totiž z počátku držela nastaveného ideového rámce *Domácí hospodyně*, přesněji její články měly informační a vzdělávací charakter se slabým feministickým apelem.⁵⁷ Analýza provedená níže potvrdila teze Štěpánové, že postupně přibýval počet článků s větším feministickým apelem, čímž se Nováková vzdalovala nastavenému ideovému a tematickému rámci časopisu a z toho důvodu Nováková roku 1893 ukončila publikační činnost v časopisu *Domácí hospodyně*.⁵⁸

⁵⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domácí Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem čtitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887, 4(1), s. 4–5.

⁵⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domácí Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem čtitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(22), s. 347–348.

⁵⁶ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 165. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁵⁷ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

⁵⁸ Tamtéž.

V příspěvcích v *Hovorech po práci* se autorka snažila budovat sebevědomí žen⁵⁹ skrze poskytnutí medailonků a recenzí děl významných českých spisovatelek, jako byla Karolina Světlá, jejíž díla učila „ (...) nahlížeti způsobem novým ve vnitřní život národní, která dotýká se předsudkův a bludů škodlivých a řeší naléhavé otázky ethické.“⁶⁰ O Elišce Krásnohorské psala jako „o nejmužnějším svém básníku“⁶¹, jejíž dílo *Letorosty* bylo dle Novákové „nejmužnější, nejhrdinnější, nejohnivější česká lyrika“⁶², která by měla být inspirací k ženskému českému vlastenectví. V souvislosti s dětskou literaturou autorka *Hovorů po práci* zmínila v šestém ročníku druhého čísla *Domáci hospodyně* další významné spisovatelky, jako Vilmu Sokolovou, Pavlu Maternovou nebo Irmu Geisslovou a vyzdvihla a doporučil jejich tvorbu.⁶³ V souvislosti s ženskou osvětou Nováková poskytla také doporučení četby a recenze na ni od spisovatelů-mužů, přičemž byla vyzdvihována především četba splňující národní požadavky nebo beletrie tematizující sociální nebo ženskou otázku.⁶⁴

4.1.1 Feministické tendence v *Hovorech po práci* týkající se vzdělání

Články týkající se vzdělání můžeme rozdělit do několika skupin dle charakteru jejich obsahu. Do první skupiny osvětového charakteru spadá většina příspěvků publikovaná v *Hovorech po práci*, pomocí nichž se Nováková snažila vzdělávat čtenářky ve všech možných oblastech. Těmito oblastmi byly například literatura a dějiny národa, také ale prostřednictvím článků referovala o konkrétních dobových událostech, jak zahraničních, tak domácích, a tím stavěla jejich autorka základ ženské

⁵⁹ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁶⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(5), s. 73.

⁶¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(7–8), s. 114.

⁶² NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887, 4(14), s. 109.

⁶³ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(2), s. 25–26.

⁶⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887–1889.

vzdělanosti, která vedla k ženskému sebeuvědomění a k následnému emancipačnímu úsilí.⁶⁵

Do druhé skupiny lze řadit články, které referovaly o situaci v rámci ženského vzdělávání a jeho úspěších. Zjistili jsme, že byla v příspěvcích nejzmiňovanější aktivistkou v oblasti vzdělávání žen Eliška Krásnohorská, o jejíchž snahách týkajících se otevření a vývoje gymnázia *Minerva* Nováková napsala „(...) jest nám blahorečiti vzácné bojovnici za ženská práva a osvětu a stačí, abychom plně ocenili její zasluhu, uvážiti, že za půl roku vykonala to, k čemu mnohá zastupitelstva pracují mnoho let, ne-li celá desetiletí a to často a marně, ač jedná se tu o věc již obvyklou nikoli o boj proti nesčíslným tvrdým předsudkům.“⁶⁶ Také později podala zprávu o petičích týkajících se umožnění univerzitního studia ženám, které taktéž iniciovala Krásnohorská. V tomto smyslu autorka *Hovorů po práci* referovala o úspěších prvních českých žen s univerzitním vzděláním dosaženým v zahraničí a zmínila komplikace při snaze o uplatnění se v českém prostoru.⁶⁷

Ve třetí skupině článků vidíme již postupný odklon od čistě osvětových tendencí a příklon k explicitně vyjádřenému apelu na vzdělávání čtenářek a obecně všech žen, který byl podpořen mnoha argumenty.⁶⁸ Nováková se zaštitila autoritami, z nichž zmínila například Jana Amose Komenského, jenž chrání „právo žen na vzdělání sebe vyšší“⁶⁹, v dalších případech poukázala na pozitivní dopady vzdělání žen, jako je finanční samostatnost neprovdaných žen, jimž se nedostalo „působením rozličných okolností štěstí vhodného sňatku“⁷⁰ a tvrdila, že ženy mohou sloužit národu díky

⁶⁵ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 165. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁶⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem čtitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1890, 7(17), s. 298.

⁶⁷ Teréza Nováková referuje v několika člancích *Hovorů po práci* o lékařkách Anně Bayerové a Bohuslavě Keckové, které po dosažení univerzitního vzdělání nenašly v českém prostoru místo pro své uplatnění v rámci svého oboru, jelikož zde univerzitní vzdělání ženám nebylo uznáváno. Teprve později bylo, z důvodu potřeby ženských lékařek, uznáno jejich univerzitní vzdělání a mohly svou praxi praktikovat, o čemž Nováková taktéž referuje. Srov.: NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem čtitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1892, 9(1), s. 21–25.

⁶⁸ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

⁶⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem čtitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1892, 9(4), s. 119.

⁷⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem čtitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(1), s. 10.

vzdělání i v jiné roli než mateřské. V rámci propagace vzdělání Nováková ženám budovala sebevědomí a snažila se je přesvědčit o jejich síle a inteligenci a zároveň podotkla, že je vzdělání jeden z prostředků k dosažení respektu u mužů. Kromě sociálních argumentů podložila své názory autorka těchto článků také tužbami a praxí ze svého soukromého života, Nováková „má dvě malé dcerušky a přeje si, aby se jim dostalo nejdůkladnějšího vzdělání, tak aby jednou dovedly si dobytí postavení vlastní silou“.⁷¹

Na tematice vzdělání spatřujeme vývoj feministického myšlení Novákové. Autorka zpočátku publikovala články, které vzdělávaly čtenářky, avšak na tento fakt nepoukazovala a zároveň ani explicitně neapelovala na vzdělání žen mimo domácí prostor. Postupně se v *Hovorech po práci* začaly více vyskytovat články tematizující ženské vzdělání, které obsahovaly také jeho obhajobu, jež Nováková vedla mimo jiné pomocí zaštitění se názorem autorit.

4.1.2 Zahraniční feministické tendence v *Hovorech po práci*

Teréza Nováková se v rámci podpory svých emancipačních snah obracela také na zahraniční vzory, z nichž se stávaly dle autorek publikace *Iluze spásy* primární skandinávské země a Anglie⁷² a to také potvrzuje analýza vybraných příspěvků. V obou případech můžeme v souvislosti s beletrií vidět tematický příklon k ženské otázce, se kterou není již pevně spojena otázka národní. V roce 1887 se v šestém čísle Nováková vyjádřila k dobovému sporu týkající se Jiřího Ohneta, který byl nařknut z plagování díla, jež měla původně napsat Švédka Emilie Flygare-Carlénová před 40 lety. Nováková tento spor využila k propagaci svých ženských emancipačních názorů, avšak sama se „emancipistkou“⁷³ ještě nenazývala. Autorka článku se těšila z úspěchu ženy, ale byla zneklidněna tím, že se dílo stalo úspěšným teprve tehdy, kdy jej vydal muž. Díky tomu v článku poukázala na rozdílné vnímání inteligence u muže a ženy a zároveň s tím spojenou odlišnou výchovu obou pohlaví.

⁷¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(1), s. 11.

⁷² BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

⁷³ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887, 4(6), s. 45.

Tento článek potvrzuje teze o rousseauovském pohlavním rozdělení a zároveň dokazuje, že bylo toto rozdělení společensky akceptováno a přítomno po celou dobu 19. století.⁷⁴ S tímto pojetím ženy jako iracionální bytosti Nováková nesouhlasila a jako doklad jí sloužil právě zmíněný spor o plagování. K spisovatelce Flygaré-Carlénová se autorka článku vrátila v roce 1892 ve třetím čísle, ve kterém se švédskou autorkou a jejími díly zabývala podrobněji a podotkla, že Flygaré-Carlénová „razí cestu ženské působnosti, ženskému právu, dokazujíc, že kvalita ženského ducha“⁷⁵ se rovná tomu mužskému. Nováková jako teoretickou základnu pro své feministické myšlenky i nadále využívala publikace od anglického politika Johna Stuarta Milla nebo Bjørnstjerna Bjørnsona, kteří svými díly nastavovali „zrcadlo společnosti“.⁷⁶

4.1.3 Politický feminismus v *Hovorech po práci*

Díky analýze *Hovorů po práci* v nich spatřujeme počátky politického feminismu Terézy Novákové spojené s národními snahami. Nováková informovala čtenářky listu o zasedání rady a doporučila jim hlubší vhled do politického dění, i když si byla vědoma dobových předsudků, píše: „Myslím ani vy, milé sestry, nelekáte se výčitky, že se politika nehodí pro ženštiny a pilně sledujte, jak v nádherné té sněmovně o nás Čechoslovanech soudí a rozhodují.“⁷⁷ Zároveň můžeme v příspěvcích vidět počáteční zmínky o situaci týkající se volebního práva žen, avšak tyto články jsou zatím pouze informačního charakteru, bez jakýchkoli provolání a apelu a to pouze v posledním ročníku *Domáci hospodyně*.⁷⁸

V *Hovorech po práci* Nováková otevřela téma politika, avšak z četnosti výskytu článků, které se jí zabývají lze vyvodit, že jí autorka nepřikládala větší hodnotu. Také byl příspěvek týkající se politiky publikován s cílem informovat o dění v politice

⁷⁴ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1

⁷⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1892, 9(3), s. 91.

⁷⁶ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Píšíci Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁷⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(7–8), s. 113.

⁷⁸ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1893, 10(8).

v souvislosti s nacionálními snahami. Lze v něm spatřit apel na informovanost čtenářek, avšak stále z prostoru soukromé sféry.

4.2 Feministická tematika v cyklu článků *Česká žena a nové otázky společenské*

V příspěvcích v *Hovorech po práci a České ženě a nových otázkách společenských* jsme zjistili, že se Nováková poprvé vyjádřila k pracím dvou skandinávských autorů, Herinka Ibsena a Bjørnstjerna Bjørnsona, kteří postupem času ovlivňovali její feministické myšlení, což dokládá analýza provedená níže. Dle autorky článků byl Henrik Ibsen „jedním z malounkého hloučku mužských básníků, kteří zabývají se řešením problémů ženského života“⁷⁹ a v jeho dílech byla akcentována individuální odpovědnost. V Ibsenově hře *Nora*, ve které hlavní hrdinka opustí rodinu, avšak později se k dětem vrací, vidí Nováková špatný vzor ženy, jenž by se následovat neměl.

Ve hře *Opory společnosti* dle autorky protagonistka Lona Hesselová představuje vzor matky-trpitelky, s jejíž pomocí a s pomocí dalších Ibsenových hrdinek podléhajících „Ibsenovskému realismu“⁸⁰ se postupně utváří pojetí nové svobodné a odpovědné ženy propagované Novákovou, i když z počátku s Ibsenovým erotizovaným pojetím ženy zcela nesouhlasí. Nováková z počátku striktně odmítla jakékoli diskuze o polygamii nebo novém pojetí monogamního vztahu mezi mužem a ženou, jelikož je považovala za ohrožení rodiny, která byla základem státu, jenž se snažila autorka článků budovat.⁸¹ Mravní otázky jsou tedy v *Domácí hospodyně* autorkou článků otevírány, avšak její názory můžeme považovat stále za konzervativní, tedy vyhovující nastavenému rámci časopisu.⁸²

⁷⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Hovory po práci. Domácí Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(12), s. 184.

⁸⁰ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Píšíci Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁸¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Česká žena a nové otázky společenské. Domácí Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1888, 5(10–15).

⁸² ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

5. Feministické tendence Terézy Novákové v periodiku *Ženský svět*

Časopis *Ženský svět* byl založen roku 1896 Terézou Novákovou jako orgán Ústředního spolku žen, jenž vzešel z I. Sjezdu československých žen. Toto periodikum veřejně propagovalo feministická stanoviska, zaměřovalo se také na poskytnutí informací o aktuálním dění v prostoru českého národa i mimo něj a zároveň formovalo myšlení čtenářstva. Nejfrekventovanějšími tématy v *Ženském světě* byly dle Niny Blaškové školství, dále manželství, domácí i zahraniční události, umění nebo biografie konkrétních osobností, a to vše bylo zasazeno do rámce emancipačních snah.⁸³ Analýza periodika potvrdila otištění biografií napsaných Novákovou. Takovými články jsou například *Dvořáková-Mráčková Albína. Obraz zpola zapomenuté ženy* a *Hrušková-Mašínová Kamila*. Cyklus příspěvků *Práce žen v Čechách* tematizoval situaci pracujících žen z nižších tříd v českém prostoru.

Cíl platformy *Ženský svět* dle úvodního článku s názvem *Našim čtenářkám* byl především „poučovati a vychovávat české pohlaví ženské, spojití je v jednu obec sesterskou“⁸⁴, zároveň pomáhat sebeuvědomění a následné seberealizaci žen v jiném než domácím prostoru.⁸⁵ *Ženský svět* byl dle Bahenské a Malínské moderní a evropsky orientovaný list.⁸⁶ Pomocí analýzy jsme zjistili, že v tomto časopise Nováková publikovala články již politicky angažované a zároveň v něm překonala vlastenecko-osvětový feminismus.

⁸³ BLAŠKOVÁ, Nina. *Vzdělání dívek v časopisech Ženské listy a Ženský svět ve druhé polovině 19. století* [online]. Olomouci, 2022 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/jqdt0l/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

⁸⁴ REDAKCE. *Našim čtenářkám. Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha. Ústř. spolek českých žen, 1907, 11(6), s. 67. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:407b7220-fb9f-11e2-9584-001018b5eb5c>.

⁸⁵ BLAŠKOVÁ, Nina. *Vzdělání dívek v časopisech Ženské listy a Ženský svět ve druhé polovině 19. století* [online]. Olomouci, 2022 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/jqdt0l/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

⁸⁶ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014. ISBN 978-80-87782-24-8.

5.1 Mravní otázka v periodiku *Ženský svět*

Redaktorka *Ženského světa*, Teréza Nováková, ve svém periodiku publikovala mimo jiné články týkající se mravních otázek. Genezi polemik o mravních tématech můžeme spatřovat především v dobové beletrii, a to si Nováková uvědomovala a záměrně ji pak využívala k propagaci svých feministických postojů.⁸⁷ Především díky skandinávské literatuře se začalo formovat redaktorčino feministické myšlení, které pojímalo koncept nové ženy, což dokládá analýza níže. Články pojednávající o mravních otázkách podepisovala Nováková pseudonymem Lona, který byl inspirován protagonistkou Ibsenova románu *Opory společnosti*, se kterou se ztotožňovala.⁸⁸ Zjistili jsme, že se zmíněnou problematikou redaktorka *Ženského světa* zabývala v článcích *Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnosti*⁸⁹, *Návrh dra. Grabowského*⁹⁰ a *Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnosti jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“*.⁹¹

5.1.1 Mravní otázka v díle *Rukavička*

Článek zabývající se dílem *Rukavička*, které bylo vydáno roku 1887, s názvem *Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnosti* publikovaný roku 1896 využívala Nováková k propagaci svých feministických postojů. Pomocí tohoto díla apelovala na čtenářky z feministického hlediska, které pojímalo mravní rovnoprávnost obou pohlaví. Již dříve se autorka příspěvku věnovala mravní otázce tematizované v *Kreutzerově Sonatě*, avšak až v *Ženském světě* přibývá četnost výskytu článků věnujících se této problematice. Nejintenzivněji se Nováková věnuje právě dílu *Rukavička* od Björnsterna Björnsona, který ve svém díle položil požadavek „úplné

⁸⁷ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Pišící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnosti. *Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.12.1896, 1-2(1), s. 9–11. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:930fa730-0d9d-11e3-9439-005056825209>.

⁹⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Návrh Dra. Grabowského. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.10.1897, 1-2(19), s. 246–247. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6c5675f0-2adf-11e9-8b43-005056822549>.

⁹¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnosti jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen [online], 1897, 1–2(7), s. 102. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e2b367c0-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

rovnoprávnosti snoubenců⁹², tzn. na ženu i muže vstupujících do manželského svazku byl vznesen požadavek stejné mravní čistoty.

V díle Björnson zaznamenal dle Novákové dobové zásady společnosti, například, že byla žena považována za majetek muže, že dívka neměla právo nahlížet do minulosti snoubence, nebo také zásada, že v případě, že byla dívka stížena mravní vinou, stala se úplně jinou osobou, avšak pokud by se mravní vina týkala muže, nebylo by na něj pohlíženo tak, jako v případě ženy. Nováková považovala takové zásady společnosti za „podivné“, „nespravedlivé“ a „kruté vůči ženě“.⁹³ *Rukavička* také rozděluje ženy do kategorií podle chování v situaci manželovy nevěry, přičemž se Nováková ztotožnila právě s protagonistkou, kterou lze označit za matku-trpitelku, jež neodpustila manželovi nevěru, avšak kvůli dětem vše tajila. Autorka se ztotožňuje se zmíněnou kategorií ženy, jejíž charakteristika se shoduje s charakteristikou Lony Hesselové, která byla podána v periodiku *Domáci hospodyně*. V tomto ohledu, tzn. Nováková se stále ztotožňovala se stejnými typy postav, není viditelný její myšlenkový posun, avšak ten můžeme vidět v pojetí dalších kategorií žen.

K dalším kategoriím žen a radikálnějším názorům ohledně mravní otázky přistoupila autorka článku tolerantněji než v příspěvku pojednávajícím mimo jiné o Ibsenově *Noře* v periodiku *Domáci hospodyně*.⁹⁴ Ženu, která byla vůči manželově nevěře lhostejná a ženu, která od manžela z důvodu jeho nevěry odešla, Nováková už neodsoudila. Autorka článku pak čtenářky přímo vtáhla do problematiky nastíněním otázky: „Proč podle návrhu básníka nemohla by padnouti ona hradba, která muže naprosto chrání, pokud se mravních otázek týče, kdežto zároveň všecky činy ženiny

⁹² NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnostní. *Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.12.1896, 1–2(1), s. 9–11. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:930fa730-0d9d-11e3-9439-005056825209>.

⁹³ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnostní. *Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.12.1896, 1–2(1), s. 9–11. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:930fa730-0d9d-11e3-9439-005056825209>.

⁹⁴ Protagonistka Nora ze stejnojmenného románu Henrika Ibsena opustí děti a manžela, když se dozví o jeho nevěře. V Björnsonově *Rukavičce* se protagonistka Svavina zachová stejně jako Ibsenova Nora, avšak zatímco je Nora považována Novákovou za špatný vzor žen, Svavinu označuje za moderní ženu a v konkrétní situaci, kde nefigurují děti, schvaluje a chápe její odchod, i když se s tím sama autorka neztotožňuje. Podle Novákové žena, která zadržuje tajemství manželovy nevěry ztrácí sebeúctu a je nešťastná. Srov.: NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnostní. *Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.12.1896, 1–2(1), s. 9–11. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:930fa730-0d9d-11e3-9439-005056825209>.

stavěny jsou do nejintenzivnějšího světla všestranné analýzy?⁹⁵ Nováková také na čtenářky apelovala, aby se zabývaly nastíněnými otázkami a v souvislosti s tím jim doporučila vhodnou literaturu.⁹⁶

Ve zmíněném článku v *Ženském světě* lze spatřit posun ve feministickém myšlení Novákové. Zatímco v podobně koncipovaných článcích v *Domácí hospodyně* odsuzovala autorka všechny protagonistky, které se vychylovaly z dobové mravní normy, v *Ženském světě* se k těmto odchýlkám vyjádřila s pochopením, i když se neztotožňovala se všemi hlavními hrdinkami.

5.1.2 Mravní otázka v díle *Báje*

V článku *Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnostní jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“* se Nováková zabývala stejnou mravní otázkou jako v díle *Rukavička*.⁹⁷ Schnitzler ve svém díle vydaném roku 1896 otevřel dle Novákové stejně jako Björnson mravní otázku čistoty, avšak zatímco Björnson tuto otázku vztáhl k muži, Schnitzler ji vztáhl k ženě. Autor *Báje* formuloval požadavek ženiny mravní čistoty vzhledem ke konkrétním okolnostem, osobnostem a prostředí. Ve středu velkoměsta byl například takový požadavek irelevantní, zbytečný a ze strany mužů „sobecký“.⁹⁸

Na druhou stranu nastínil teze o stejném jednání vzhledem k nečisté minulosti u muže i u ženy. Sama Nováková však podotkla, že „všichni básníci všech dob uznávali pád ženin čímsi závažným, co nese rozklad v život všeobecný i rodinný, co lze smazati je úplným pokáním, dlouhým, dobra a šlechetnosti plným životem pozdějším“⁹⁹, u muže se takový poklesek jako velký pád nebral a stejná praxe byla

⁹⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnostní. *Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.12.1896, 1–2(1), s. 10. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:930fa730-0d9d-11e3-9439-005056825209>.

⁹⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnostní. *Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1896, 1–2(1), s. 9–11. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:930fa730-0d9d-11e3-9439-005056825209>.

⁹⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnostní jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen [online], 1897, 1–2(7), s. 101–103. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e2b367c0-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnostní jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen [online], 1897, 1–2(7), s. 102. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e2b367c0-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

i v reálném světě. Autorka článku podotkla, že ženy v Schnitzlerově díle nechtěly „úplnou morální beztrestnost“¹⁰⁰, ale „stále vymáhati budou, zkoumajíce poměry společenské, pevné ustavení pravidla“.¹⁰¹ Ženy by měly tedy žádat, aby pravidlo mravního požadavku bylo aplikováno ve stejné míře na ženy i na muže, tudíž muž, který by chtěl čistou dívku by musel být sám čistý.

Otevření kontroverzních témat pomocí beletrie můžeme u Novákové vidět již dříve v periodiku *Domáci hospodyně* v cyklech *Hovory po práci* nebo *Česká žena a nové otázky společenské*, kterým jsme se věnovali výše. Komparace tematicky stejných článků v *Domáci hospodyně* a příspěvků v *Ženském světě* dokazuje myšlenkový posun Novákové. Zatímco ve zmíněném prvním periodiku autorka podala konzervativní názory držící se v nastaveném rámci časopisu, ve vlastním listu publicistka podala, i když se stále držela několika tezí nastavených dříve (viz matka-trpitelka), čím dál více radikální názory.¹⁰² Oproti *Domáci hospodyně* lze v *Ženském světě* také vidět větší apel na čtenářky s ohledem na sebeuvědomění a seberealizaci žen.

5.2 Polemika s Laurou Marholmovou a jejím pojetí ženy

Články *Marholmová Laura – Kniha žen* publikované roku 1897 reagovaly na stanoviska podaná v díle *Kniha žen* vydané roku 1894. Četnost článků pojednávajících o ženské otázce v souvislosti s literaturou se v *Ženském světě* zvýšila, Nováková totiž polemizovala s názory Marholmové ve třech číslech, v nichž jejím podpisem pod příspěvky zůstal pseudonym Lona. V myšlení Marholmové se aktualizovaly rousseaovské myšlenky, v nichž vyzdvihla „messiášskou funkci ženy“¹⁰³ s akcentem na ženskou erotičnost, s čímž Nováková nesouhlasila.

Nováková v příspěvku již pouze neinformovala o jiném pojetí ženské otázky, tedy zatímco dříve v *Domáci hospodyně* měly její články spíše informační charakter se snahou o objektivitu, v *Ženském světě* se její názory postupně radikalizovaly a jejich

¹⁰⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnostní jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen [online], 1897, 1–2(7), s. 102. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e2b367c0-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

¹⁰¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnostní jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen [online], 1897, 1–2(7), s. 102. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e2b367c0-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

¹⁰² ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.

¹⁰³ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011, s. 65. ISBN 978-80-86829-79-1.

četnost a intenzita se zvýšila, což lze vidět právě v příspěvcích pojednávajících o knize Marholmové, s jejímiž názory Nováková přímo polemizovala a snažila se je vyvrátit. Podle autorky článku byly teze Marholmové antifeministické a sama Marholmová se dle Novákové jevila v díle „mnohem otevřenější a rozhodnější odpůrkyní toho, co nazýváme my ženskou otázkou, totiž práva ženského ducha, práva na poctivou, přiměřenou práci – ba daří je přímo opovržením. Pro ni není ženské otázky, jest jen otázky mužská“.¹⁰⁴

5.2.1 Pojetí individualizace a erotičnosti

Marholmová ve své knize dle Novákové uvedla, že studující žena ztratila ženství a tím pozbyla atraktivnosti, tedy ona ani její muž nemohou dosáhnout „manželské rozkoše“¹⁰⁵. Dle autorek *Iluze spásy* Marholmová propagovala názor, že individualizace ženy přináší její odcizení sebe sama a žena by tak měla zůstat „silou nevědomí“.¹⁰⁶ Zjistili jsme však, že Nováková s tímto přesvědčením polemizovala a podala v článku odlišný názor. Autorka příspěvku naopak individualitu propagovala a pomocí ní argumentovala proti názoru Marholmové týkající se atraktivity studujících žen. Dle Novákové tedy existovaly ženy, které studovaly a byly atraktivní pro muže, tak jako existovaly ženy, jež trpěly „zahálkou“¹⁰⁷ a muže tak přímo odpuzovaly, vše bylo totiž věcí individuality. Na tomto typu argumentu lze vidět vliv Ibsenova pojetí individuality, který prostupuje feministické myšlení a příspěvky Novákové i dále.

Dle Heckové považovala Marholmová erotismus ženského těla za ženskou esenci „a tento primární pud vede ženu k muži, jenž objevuje její pravou podstatu“¹⁰⁸, propagovala tedy tezi, že obsahem ženy je muž. Autorka díla *Knihy žen* dle Novákové

¹⁰⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(12–13), s. 171. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ada9ad50-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

¹⁰⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(12–13), s. 171. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ada9ad50-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

¹⁰⁶ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011, s. 66. ISBN 978-80-86829-79-1.

¹⁰⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(12–13), s. 171. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ada9ad50-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

¹⁰⁸ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Píšíci Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 195. ISBN 978-80-7308-282-6.

přímo napsala, že by měly být uvolněny všechny ženiny instinkty, avšak autorka článku tyto požadavky považovala za perverzní.¹⁰⁹

U Novákové se v reakci na názory Marholmové vyhranilo konkrétní pojetí ženství, jehož základem byla individualita. Tímto se autorka distancovala od redukce ženy na pohlaví, a naopak se přiklonila k pojetí ženy jako člověka. Tento koncept poté v dalších člancích a v jiných časopisech rozvíjí.

5.2.2 Ženy v díle Marholmové

Marholmová ve svém díle *Kniha žen* tvrdila, že byly vystudované úspěšné ženy nešťastné, že „prahly po oživujících slastech, z nichž vyloučily se samy“.¹¹⁰ Na tomto postavila několik kapitol, například *Tragedie mladé dívky – Marie Baškirceva*, *Průkopnice – Anna Charlotta Leffler-Edgrenová*, ve kterých rozebrala konkrétní životy žen úspěšných na poli vědy nebo umění. Nováková kritizovala stanoviska Marholmové a snažila se je vyvrátit. Autorka článku přímo píše „jest nám proti metodě pí. Laury Marholmové rozhodně protestovati“¹¹¹ a zároveň tvrdila, že autorka díla *Kniha žen* vybrala právě ty ženy, které byly nešťastné, avšak že existovalo mnoho žen na poli vědy úspěšných a zároveň šťastných. Centrálním argumentem pojícím se k této části i k částem dalším zůstává u Novákové individualita.

V díle Marholmová dle Novákové redukovala ženu z člověka na pouhé pohlaví a z tohoto hlediska poté vycházela. Nováková poukázala na fakt, že pokud bychom tuto tezi vztáhli na muže, v jejich biografích by nebyly informace o tom, co na nich bylo výjimečného, ale čistě mužského. Jako příklad uvedla anglického herce Edmunda Keana, autorka článku píše: „abstrahujme od jeho tragédských úspěchů a obdržíme pijáka, práče, rozervance“¹¹² nebo uvádí příklad úspěšného matematika, kterého by společnost dle teze Marholmové musela posuzovat vzhledem k nedostatkům v oborech mu cizích. Nováková posléze rovněž poukázala na nepravdivost informací o ženách poskytnutých v *Knize žen*, například Eleonora Duse byla popisována jako

¹⁰⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(12–13), s. 172. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ada9ad50-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

¹¹⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(14), s. 180. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e79e36d0-2adf-11e9-8cd5-005056820560>.

¹¹¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(14), s. 181. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e79e36d0-2adf-11e9-8cd5-005056820560>.

¹¹² Tamtéž.

„desilusionovaná“ a „unavená“, avšak zprávy o ní tvrdí, že byla energická a ctižádostivá.¹¹³

Nováková se vyjádřila o oblíbenosti knihy a z určitého hlediska o ní psala jako o knize poučné, ale „(...) ženskou otázku, tj. otázku ženského práva duševního i sociálního ad absurdum nepřivedla“.¹¹⁴ Významné představitelky feministického myšlení dle autorky článku „považují stanovisko paní Marholmové za zvrácené“¹¹⁵ a sama nastínila otázku, zda nebyly názory autorky *Knihy žen* ovlivněny jejím manželem, který by vedle sebe nesnesl racionálně myslící ženu.

Základním argumentačním bodem byla v tomto článku pro Novákovou individualita, pomocí níž obhajovala své postoje a vyvracela názory Marholmové. Svá stanoviska autorka také podpořila poukázáním na nepravdivost informací, které se vyskytují v díle *Knihy žen* vyskytovaly.

5.3 Politický feminismus Terézy Novákové v *Ženském světě*

Při pohledu na články, které Teréza Nováková publikovala v *Ženském světě* je patrná radikalizace autorčiniých názorů, především ve vyhranění feminismu, který můžeme explicitně nazývat politickým a ve výrazném apelu na čtenářky. V roce 1904 redaktorka časopisu iniciovala napsání *Provolání* týkající se všeobecného hlasovacího práva, pod které se také podepsala.¹¹⁶ V *Provolání* vyzývaly spoluúčastnice čtenářky k dostavení se na veřejnou schůzi a podotýkaly, že se mohou zúčastnit „nejen všechny ženy a dívky kteréhokoli stavu, jež si přejí plných občanských práv dosíci, ale i muže všech politických stran, kteří o volební právo žen se zajímají“¹¹⁷ a chtěli pomoci ženám jej získat. Na schůzi budou dle Novákové a kol. vysloveny požadavky a „příslušníci politických stran, (...) nechať poradí nám vhodné cesty a prostředky“¹¹⁸. V příspěvku

¹¹³ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Knihy žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(15), s. 192. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:5ac84a20-2adf-11e9-8b43-005056822549>.

¹¹⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Knihy žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(15), s. 192. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:5ac84a20-2adf-11e9-8b43-005056822549>.

¹¹⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Knihy žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(15), s. 192. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:5ac84a20-2adf-11e9-8b43-005056822549>.

¹¹⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza a kol. *Provolání*. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.05.1904, 8(10), s. 130. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c60cbc00-0ffe-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

vidíme důraz na spolupráci mezi muži a ženami, která byla v tomto ohledu dle Bahenské a spol. běžná.¹¹⁹

Větší prostor politickým tématům věnovala Nováková v cyklu článků *Volební právo žen u nás*, které publikovala ve čtyřech číslech svého periodika. Čtenářkám z počátku nastínila situaci, ve které se nacházely, a jak se do ní dostaly. Poukázala na konkrétní momenty v minulosti, v nichž ženy „zaspaly“¹²⁰ a tím postupně ztratily svá práva. Například roku 1895 byl vydán zákon o páté kurii, která měla zajišťovat právní univerzalitu, avšak dle Bahenské a Malínské byla žena „z nově konstruované univerzality vyloučena poukazem na biologickou rozdílnost od muže“¹²¹ a sama Nováková tvrdila, že přijetím tohoto zákona se nastolila rovnost mužů, avšak nikoli rovnost lidí. V příspěvcích lze spatřit, že ženu Nováková považuje za člověka stejně tak jako muže, na což poukazuje také v *Provolání*.¹²²

Téma politiky v *Ženském světě* již nemá, oproti *Domáci hospodyně*, pouze informační charakter. Nováková se publikováním *Provolání* stylizovala do role aktivní politické feministky, která podala explicitně svá stanoviska ohledně problematiky politické rovnoprávnosti žen a mužů.

5.3.1 Nelogičnost a tradicionalismus

Politické feministky vznesly požadavky na pasivní i aktivní volební právo a jako jejich podporu Nováková zhodnotila logiku rad a zastupitelstev při konání povinností vůči národu. Žena byla z rad vyloučena, avšak národ se bez její činnosti, především dobročinné, neobešel.¹²³ Dle Novákové byly ženy v praxi spolupracovnice mužů, ale v teorii byly ze zákona vyloučeny.¹²⁴ Na tomto stanovisku autorky článku lze vidět relativní pojetí politické činnosti, tak jak jej popisují Marie Bahenská a Jana Malínská

¹¹⁹ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

¹²⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(1), s. 6. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:07601640-1007-11e3-9439-005056825209>.

¹²¹ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014, s. 51. ISBN 978-80-87782-24-8.

¹²² NOVÁKOVÁ, Teréza a kol. Provolání. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.05.1904, 8(10), s. 130. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c60cbc00-0ffe-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

¹²³ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(2), s. 20-21. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:73baa7e0-0ffa-11e3-9439-005056825209>.

¹²⁴ Tamtéž.

v publikaci *Ženy a politika* a jak již bylo nastíněno výše.¹²⁵ Dobročinná činnost zde byla brána jako služba národu a tu lze brát jako politickou angažovanost (viz 3.1), tudíž bylo počínání rad a zastupitelstev nelogické.

Nováková dále poukázala na nelogičnost faktu, že zákony týkající se žen sestavovali muži, kteří ženám nerozuměli a také jednali o nich bez nich. Zároveň kritizovala určitý koncept tradicionalismu, tedy trvání na něčem, co dále být nemusí. Jako příklad uvedla proměnu práv rolníka, který byl dříve považován za součást majetku vrchnosti, ale v této době byl již svobodným člověkem požívajícím plných práv a vztáhla tento příklad paralelně k situaci volebního práva žen.¹²⁶ Nováková také vyvrátila argumenty o ženině iracionalitě pouhým poukázáním na úspěchy studentek. Ve všech příspěvcích vtahovala čtenářky do problematiky pomocí otázek: „Tak, kamkoli se podíváme, všude spatřujeme pracovnice pilné, statečné, neohrožené – a ty, které tolik prospívají obci, národu, lidstvu neměly by zároveň rozhodovati o jeho blahu, jeho budoucnosti?“¹²⁷

Nováková tedy v příspěvcích s názvem *Volební právo žen* vyjádřila svůj názor, který se týkal politické rovnoprávnosti mužů a žen. Zároveň se snažila ženské volební právo obhájit také pomocí zhodnocení dosavadního počínání rad a zastupitelstev a to dokládá, že feministické hledisko autorky je již politické.

5.3.2 Argumentace Novákové pro volební právo žen

U Novákové lze vidět posun i v politickém feminismu. Zatímco v *Domácí hospodyně* vykreslila soudobou politickou situaci a vyzvala čtenářky k jejímu sledování, v *Ženském světě* v článcích *Volební právo žen u nás* přímo obhajovala získání ženského volebního práva a explicitně apelovala na čtenářky, aby o něm přemýšlely, chodily na přednášky týkající se této problematiky a aby za něj také bojovaly.

Jedním z argumentů Novákové pro volební právo žen byla služba národu. Dle Novákové „Jsou zajisté poměry společenské, které správně a dle skutečné potřeby

¹²⁵ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014. ISBN 978-80-87782-24-8.

¹²⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(3), s. 29-30. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e07d19b0-1006-11e3-9439-005056825209>.

¹²⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(3), s. 30. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e094e770-1006-11e3-9439-005056825209>.

budou upraveny teprve tenkrát, až ve sborech zákonodárných budou na dotaz vzaty ženy“.¹²⁸ Žena působící v radě nebo sněmu by mohla tedy poukázat na opomíjená témata, jako byly například manželské právo, celibát nebo práva nemanželských dětí a pomoci je také řešit, čímž by prospěly národu jako celku.¹²⁹ Také „Česky nezapomenou se nad dějinným posláním svého národa, ale že přispěchají do řad světloňošů“¹³⁰, čímž by posílily národně uvědomělé masy. Dle Bahenské a Malínské „v souvislosti s národním celkem nabýval argument volebního práva žen jako dobra podoby boje za vyšší cíl“.¹³¹

Častým argumentem proti volebnímu právu žen byla daň z krve, kterou dle oponentů spláceli pouze muži vojenskou docházkou a která podmiňovala držení občanských práv. Nováková jako paralelu k této povinnosti uvedla mateřství a zároveň se vymezila proti rousseauovskému rozdělení sfér, v souvislosti s ním poukázala na ženy střední třídy, které domácí sféru dávno překročily a ženy z nižších tříd, které z existenčních důvodů hranice sféry překračovaly i před těmito polemikami.¹³² Ženy, které působily pouze v jedné ze sfér i ženy překračující hranice sfér měly podle Novákové právo na zastoupení jejich požadavků v politice a na rozhodování o jejich budoucnosti v rámci národa (viz 3.4). Žena dle autorky článku „prospívá lidstvu vedle práce i mateřstvím jako muž zase pokolení jí zrozené a odchované živí a na veřejnosti schrání, ona platí daně přímo a nepřímo“.¹³³

Články o volebním právu byly již svým tématem radikální, avšak obhajoba ženského volebního práva a apel na čtenářky, kdy Nováková píše: „I vybízíme ženy naše, aby poradivše se s právníky a politiky, svými spolky a sdruženími zadávaly petice za volební právo.“¹³⁴ posunul hranice feminismu Novákové

¹²⁸ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(2), s. 21. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:73bf89e0-0ffa-11e3-9439-005056825209>.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(4), s. 43. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:79adeba0-100c-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

¹³¹ BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014, s. 60. ISBN 978-80-87782-24-8.

¹³² NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(3), s. 29. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e07d19b0-1006-11e3-9439-005056825209>.

¹³³ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(3), s. 29. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e07d19b0-1006-11e3-9439-005056825209>.

¹³⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.02.1904, 8(4), s. 43. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:79adeba0-100c-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

z osvětově-vlasteneckého na explicitně politický feminismus. Autorka těchto článků také radila, jak dosáhnout cíle, tedy nejen pomocí petic, ale také politickým vzděláním a účastí na politických schůzích mužů.¹³⁵

¹³⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.02.1904, 8(4), s. 43. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:79adeba0-100c-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

6. Feministické tendence Terézy Novákové v periodiku *Přehled*

Studentské periodikum *Přehled: týdeník pro veřejné otázky* vycházející od roku 1902 poskytovalo prostor pro publikační činnost Terézy Novákové od roku 1904 a dle Heczkové: „Politické, vzdělávací a etické články pro časopis *Přehled* z posledních let jejího života patří k tomu nejotevřenějšímu a nejkritičtějšímu, co bylo v českém ženském hnutí napsáno.“¹³⁶ Z analýzy feministických tendencí Novákové v tomto časopise vyplývá, že její příspěvky zde otištěné byly v kontextu jejích publikací nejradikálnější, a to jak vzhledem k zvoleným tématům článků, tak vzhledem k explicitě vyjádřeným názorům a radám vztahujícím se ke konkrétním situacím ženské otázky.

Nováková se v tomto periodiku stylizovala do role politické feministky hned v prvních člancích, které zde publikovala. Příspěvek otištěný v druhém ročníku s názvem *Provolání*¹³⁷, kterého byla spoluautorkou, byl identický s článkem publikovaným v *Ženském světě*. Týká se svolání schůze, na které by mělo být předmětem diskuzí volební právo žen a na schůzi byli zváni také muži sympatizující s feministickými snahami (viz 5.3). Dalším článkem *České ženy!* publikovaném v pátém ročníku, kterého byla Nováková rovněž spoluautorkou, svolávaly feministky znovu schůzi týkající se volebního práva žen a v článku také můžeme vidět důraz na spolupráci mužů s ženami. V příspěvku je přímo napsáno: „Žijeme společně, trpíme a strádáme společně, - nuže pracujme též společně na zbudování nových zdravých základů společnosti.“¹³⁸

Zjistili jsme, že články s feministickými tendencemi publikovala Nováková až od šestého ročníku. Články lze dělit do několika tematických okruhů, ve kterých se jejich autorka vyjadřuje k aktuální situaci ženských spolků, sjezdů a organizací, dále k ženskému vzdělání a s tím souvisejícímu zaměstnání, mravní otázce, pojetí ženy a také k politice. V rámci těchto okruhů Nováková vyjadřovala svůj feministický

¹³⁶ HECZKOVÁ, Libuše. In: *Pišící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, s. 170. ISBN 978-80-7308-282-6.

¹³⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza a kol. *Provolání. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1904, 2(29), s. 475. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55523d40-5c67-11e8-be21-005056822549>.

¹³⁸ NOVÁKOVÁ, Teréza a kol. *České ženy!. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1907, 5(31), s. 579. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c795d410-5c59-11e8-a763-005056820560>.

postoj otevřeně a analýza také potvrdila tezi Heczkové o Ibsenově vlivu na Novákovou (viz 3.3), jelikož se v jejich textech stala základním argumentačním bodem individualita, které se budeme věnovat níže.

6. 1 Ženské organizace a sjezdy

Zjistili jsme, že Nováková tematizovala ženské sjezdy a organizace v člancích *Ženské sjezdy*¹³⁹, *Svazy žen a nacionalismus*¹⁴⁰ a *Organisace českých umělkyně*.¹⁴¹ V rámci ženských sjezdů, o kterých pojednávají první dva uvedené články, autorka nejen hodnotila dosavadní snahy, ale také apelovala na členky ženských hnutí a jejich vedení, aby „vedle přehlídky toho, čeho dosud se nedostává, obíráti i pronikavou, do hloubky sáhající analysou cílů, úspěchů a zamýšlených reforem hnutí, tak aby pro doby převratů a pochybností dovedly stanoviti lék a oporu“¹⁴² a zároveň jim doporučila analyzovat chyby jejich odpůrců, z nichž by se měly poučit.

6.1.1 Kolektivismus a individualismus

V rámci ženských hnutí a jejich cílů se Nováková vyjádřila mimo jiné k mravním otázkám, které byly dle jejího názoru nedostatečně otevírány a řešeny, a také ke kolektivismu, který byl nejen ženským hnutím propagován. Právě zde analýza potvrdila vliv Ibsenovského pojetí individuality na Novákovou, jelikož individualita byla autorkou vyzdvihována jak v rámci ženských organizací, ve kterých se neřešily nastalé rozpory v jedinci, tak v souvislosti s postavením ženy v rodině. V článku uvedla „jak málo je současnost ochotna respektovati práva jednotlivých bytostí v poměru k davovému celku“.¹⁴³ V souvislosti s touto problematikou potlačování ženské individuality vznesla Nováková požadavek na větší propagaci reformy ženiných práv v rodině a obecně ve společnosti.¹⁴⁴

¹³⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženské sjezdy. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 6(37), s. 617–618, 6(40), s. 675–678.

¹⁴⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Svazy žen a nacionalismus. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 8(20), s. 357–359, 8(21), s. 382–383. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:9de66bb0-5c46-11e8-be21-005056822549>.

¹⁴¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Organisace českých umělkyně. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1911, 10(1), s. 3–4, 10(3), s. 54–56. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:eee1ee50-5c3b-11e8-be21-005056822549>.

¹⁴² NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženské sjezdy. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 6(37), s. 618.

¹⁴³ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženské sjezdy. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 6(37), s. 617.

¹⁴⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženské sjezdy. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 6(40), s. 675–678.

Problematiku individuality Nováková řešila také v článcích s názvem *Organisace českých umělkyň*. V rámci snah o založení organizace vyjádřila autorka skepsi, kterou zdůvodnila právě individualitou, která byla dle jejího názoru podstatou umělců a umělkyň. Zároveň ale vyjádřila pochopení pro potřebu vybudování organizace, která měla pomoci dosáhnout konkrétních cílů, jelikož byla v 90. letech 19. století ženám „uzavřená vrata do Akademie výtvarných umění v Praze“¹⁴⁵ a tudíž ženy trpěly nedostatkem odborné pomoci, prostředků a prostor. V článcích také Nováková uvedla, že nedostatek uznání a vzdělání žen v umění se primárně týkalo výtvarnic. Hudebnice a spisovatelky byly dle Novákové dostatečně oceňovány a nebyly brány muži jako konkurence. Dle jejího názoru: „Nakladatelé a redakce přijímají práce žen právě tak ochotně jako práce mužů, podpůrné spolky jsou ženám právě tak otevřeny, stipendia dostupná jako jejich kolegům v práci (...)“¹⁴⁶

Autorka v příspěvcích stále propagovala koncept individuality, který byl v jejím pojetí již plně vyhraněným termínem, pomocí něhož nastiňovala možnou restrukturalizaci zásad a norem společnosti. Na článcích, které pojednávaly o vybudování organizace umělkyň lze ale spatřit snahu Novákové o objektivitu. Tu vidíme v kladném zhodnocení pozice spisovatelek, oproti tomu situaci malířek hodnotí autorka, také ve srovnání s jejich situací v zahraničí, negativně.

6.1.2 Ženské hnutí a nacionalismus

Mezinárodní spolupráci žen v rámci „Všeobecného svazu ženského“¹⁴⁷ označila Nováková za absurdní. Díky analýze textů týkajících se této problematiky jsme zjistili, že autorka článků *Svazy žen a nacionalismus* užila jako argument znovu pojem individualita a rovněž využila argument nacionalismu. Nováková uvedla, že „Uvědomělá feministka není přece jen bojovnicí za práva dosud jí upíraná, nýbrž i členem určitého národa a tím určitě zbarvené individuum.“¹⁴⁸

¹⁴⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Organisace českých umělkyň. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1911, 10(1), s. 4. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:eeeb6430-5c3b-11e8-be21-005056822549>.

¹⁴⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Organisace českých umělkyň. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1911, 10(3), s. 56. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:117e6790-5c3c-11e8-a763-005056820560>.

¹⁴⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Svazy žen a nacionalismus. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 8(21), s. 382. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:688ebfb0-5c43-11e8-a763-005056820560>.

¹⁴⁸ Tamtéž.

Svůj vyhraněný postoj proti mezinárodní spolupráci žen v takovém měřítku, v jakém byl nastaven, dokládá autorka názorem o aplikaci všeobecných pravidel na jednotlivé národy. Dle Novákové je aplikace těchto pravidel nemožná, jelikož „co v oblasti jedné jest palčivým životním problémem, ve druhé pozbylo své aktuálnosti, jsouc dávno vykonáno a vyžadujíc pouze svého pravidelného pokračování na cestě již upravené“¹⁴⁹ a zároveň podotkla, že i kdyby byla ženská otázka ve všech národech na stejném stupni, stále by vycházela z jiných základů.

Zjistili jsme, že v článcích tematizujících ženské svazy a sjezdy Nováková znovu usouvztažňovala národní a ženské otázky. Ani jedno však neztratilo dříve nastavenou hodnotu, avšak v některých příspěvcích lze vidět propojení těchto otázek.

6.2 Tematika ženského vzdělávání a zaměstnání

Zjistili jsme, že k tematice ženského vzdělávání se Nováková vyjádřila v několika článcích v periodiku *Přehled*. V příspěvcích *Všeobecné vzdělání a odborné školství*¹⁵⁰ uvedla svůj negativní postoj především vzhledem k „všeobecným školám“¹⁵¹, které dle autorky poskytovaly nedostatečné vzdělání ženám, jež po jeho absolvování nebyly schopny se o sebe řádně postarat. Autorka podotkla, že „dosud nevymizela, naopak velmi silně zakořeněna jest stará tradice, tak zvané všeobecné vzdělání dívek, dokonalý to protiklad odborného, k určitému povolání a určité práci připravujícího školení“¹⁵² a zároveň v příspěvcích apelovala na využití možnosti odborného vzdělání, které bylo v době vydání článků přístupné i ženám.

V několika článcích se Nováková vyjádřila k nedocenené práci žen v domácnosti a také nastínila nové možnosti ženské práce. Především v článku *Nové možnosti práce*

¹⁴⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Svazy žen a nacionalismus. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 8(21), s. 382. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:688ebfb0-5c43-11e8-a763-005056820560>.

¹⁵⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Všeobecné vzdělání a odborné školství. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 8(14), s. 255–256, 8(15), s. 275–276. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:21a2e5b0-5c46-11e8-be21-005056822549>.

¹⁵¹ Všeobecné školy byly dle Novákové nedostatečnou přípravou pro případný samostatný život jejich absolventek, jelikož se vyučování nedotýkalo důkladně několika málo oborů, ale „těkalo“ z oboru do oboru a nejen, že nepřineslo dostatečné vzdělání studentkám, také je demotivovalo. Absolventky tedy nebyly schopné se o sebe řádně postarat a nejevily ani zájem o další případné studium. Srov.: NOVÁKOVÁ, Teréza. Všeobecné vzdělání a odborné školství. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 8(14), s. 255–256, 8(15), s. 275–276. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:21a2e5b0-5c46-11e8-be21-005056822549>.

¹⁵² NOVÁKOVÁ, Teréza. Všeobecné vzdělání a odborné školství. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 8(14), s. 255. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:21a2e5b0-5c46-11e8-be21-005056822549>.

žen¹⁵³ pomocí vzorů ze zahraničí podala autorka návrh k „oživení malebných, leč neznámých zákoutí“¹⁵⁴ a jejich zpřístupnění v českém prostředí. Využití těchto lokalit by poskytlo nový finanční příjem jednotlivcům, popřípadě celým rodinám a také by bylo prospěšné národní ekonomice.

V příspěvku, ve kterém autorka nastiňovala nové možnosti finančního příjmu a také v předchozích článcích jsme pomocí analýzy zjistili, že lze sledovat vývoj myšlení a intenzity propagace názorů Novákové. Zatímco v periodiku *Domáci hospodyně* měly její články převážně osvětový charakter a v *Ženském světě* se mnoho příspěvků týkalo mravní otázky, v periodiku *Přehled* se všechny oblasti a strategie sjednocují a radikalizují. Nováková v tomto časopise nejen poskytuje informace, vyjadřuje se k mravní otázce (viz níže) a apeluje na čtenáře v intencích ženské a národnostní otázky, ale také podává návrhy sociálních reforem, úkolů a cílů ženského hnutí a poskytuje návrhy ke zlepšení finančního příjmu jednotlivců i národa.

V šestém ročníku *Přehledu* v článku *Ženské sjezdy* sama Nováková vztáhla ženskou otázku do širšího kontextu: „i dalo by se spíše očekávat, že o novém uspořádání osudu ženina bude pilněji uvažováno tam, kde budou reformy nejhlubší, dobývající se až k samému jádru společnosti“.¹⁵⁵ Analýza feministických příspěvků tedy dokazuje i posun ve vnímání ženské otázky v souvislosti s národními snahami. V *Domáci hospodyně* totiž ženské hnutí v pojetí Novákové mělo pomoci národním snahám, v *Přehledu* dle jejího názoru národní snahy a jejich úspěšnost měly pomoci vyřešit ženskou otázku.

¹⁵³ NOVÁKOVÁ, Teréza. Nové možnosti práce žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 8(1), s. 7. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:15443310-5c45-11e8-be21-005056822549>.

¹⁵⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. Nové možnosti práce žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 8(1), s. 9. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:1554d4e0-5c45-11e8-be21-005056822549>.

¹⁵⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. Ženské sjezdy. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 6(37), s. 618.

6.3 Mravní otázka v periodiku *Přehled*

Nováková se v *Přehledu* zabývala, stejně jako v předchozích časopisech, mravními otázkami. Zjistili jsme, že se jimi zabývala především v článcích *Nová ethika*¹⁵⁶ a *Dvoji morálka*¹⁵⁷. Zatímco v prvním článku nastínila zcela novou mravní ideu, v druhém článku se autorka vyjádřila k nerovnému pojetí mravní viny, kterou v souvislosti s umělci i zrelativizovala.

Oproti příspěvkům, které tematizovaly mravní otázku v *Ženském světě* se zabývaly tematicky stejné články publikované v *Přehledu* kontroverznější problematikou, a to je mimo jiné doklad posunu feministického myšlení Novákové. K polemikám zde již nesloužila beletrie, ale statě filozofického rázu. Radikalizaci feministického myšlení autorky lze tedy spatřovat jak ve výběru kontroverznějších témat, tak v jejich způsobu nastínění.

6.3.1 Zásady nové mravní ideje

V příspěvku *Nová ethica* nastínila autorka primární zásady této nové ideje, mezi nimiž bylo například svobodné využití pohlavních orgánů ženy, dále volný svazek, obhajoba prostituce a další. Analýza těchto článků dokládá snahu autorky o objektivní nastínění celé situace odehrávající se v Německu. Negativní kritiku týkající se této problematiky pouze zmínila, avšak větší prostor věnovala pozitivním bodům.¹⁵⁸

V článku týkajícím se „nové ethiky“ Nováková uznala, že „zbudována jest na velmi vysokých ideálech mravních, a že by společnost povznesla, vytríbila a učinila šťastnější, kdyby se právě společnost skládala vesměs z bytostí těchto ideálů schopných“¹⁵⁹, avšak negativně se mimo jiné vyjádřila k zvolené metodě propagace, která byla násilná. Celou problematiku zakončila zájmem o sledování vývoje této nové ideje.

¹⁵⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Nová ethica. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(20), s. 352–353, 7(21), s. 372–373. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:7c2ff260-5c56-11e8-be21-005056822549>.

¹⁵⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Dvoji morálka. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(31), s. 541–544. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b8263f50-5c55-11e8-be21-005056822549>.

¹⁵⁸ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Nová ethica. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(20), s. 352–353, 7(21), s. 372–373. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:7c2ff260-5c56-11e8-be21-005056822549>.

¹⁵⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Nová ethica. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(20), s. 353. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:7c396840-5c56-11e8-be21-005056822549>.

Srovnáním například zhodnocení volného svazku v příspěvcích *Přehledu* a v *Domáci hospodyni* vidíme, že i v tomto ohledu se feministické názory Novákové radikalizovaly. V *Domáci hospodyni* odsuzovala už jen tuto tematiku v literatuře a považovala ji za nemravnou, avšak v *Přehledu* podala objektivně ideu nové mravní etiky, o které se ke konci vyjádřila jako o něčem, co by samotnou společnost povzneslo.

6.3.2 Dvojí morálka

V článku *Dvojí morálka* Nováková tematizovala nerovný pohled společnosti při porušení mravních zásad u muže a u ženy. Podotkla, že společnost i sami spisovatelé ve svých dílech rozdělovali práva obou pohlaví tím způsobem, „že na jedné straně nahromadilo se právo všecko, a na druhé skromné nic“.¹⁶⁰ Svůj nesouhlas s tímto rozdělením podložila komparací života skladatele Fréderika Chopina a spisovatelky George Sandové. Zatímco Chopinovi byly mravní poklesky přímo schvalovány v rámci umělecké inspirace, Sandová byla odsuzována už jen za opuštění svého manžela. Nováková také explicitně vyjádřila názor, když napsala: „jsem naprostou nepřítelkyní rozřídování duchů dle pohlaví“.¹⁶¹

V příspěvku jsme zjistili, že v něm lze vidět relativizaci mravních zásad vzhledem k samotným umělcům. Nováková v příspěvku schvaluje jejich porušení v rámci umělecké inspirace. Dle autorky: „Vlastně otázka neměla by zníti: Byla George Sand, byly jiné ženy-umělkyně oprávněny, nýbrž: Jest umělec vůbec oprávněn? Umělec, ať jest mužem či ženou?“¹⁶², načež si odpověděla kladně, jelikož „(...) jde tedy výhradně o stanovení práva umělce. Individualisté otázku zodpovědí kladně.“¹⁶³

Komparace článků z *Domáci hospodyně* a *Přehledu* týkajících se mravní otázky dokládá posun v myšlení Novákové právě ve změně pojetí mimomanželského erotického svazku. Dříve autorka striktně odsuzovala jakýkoli poklesek (viz 4.2), dokonce i čtení literatury tematizující mimomanželský svazek. V *Přehledu* však

¹⁶⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Dvojí morálka. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(31), s. 541. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b8263f50-5c55-11e8-be21-005056822549>.

¹⁶¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Dvojí morálka. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(31), s. 542. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b8322630-5c55-11e8-be21-005056822549>.

¹⁶² NOVÁKOVÁ, Teréza. Dvojí morálka. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(31), s. 543. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b83b9c10-5c55-11e8-be21-005056822549>.

¹⁶³ Tamtéž.

o těchto tématech psala bez jakéhokoli zavržení a v konkrétních případech relativizovala samotné porušení mravních zásad.

6.4 Polemika s Ellen Keyovou a jejím pojetím ženy

Švédská filozofka Ellen Keyová ve svých dílech dle Bahenské a spol. aktualizovala podobně jako Marholmová rousseauovské myšlení¹⁶⁴, se kterým dle provedené analýzy Nováková nesouhlasí. Právě v cyklu článků *Genialita citu* lze vidět autorčinu reinterpretaci tezí Keyové, která byla „nazývána tehdy reakcionářkou, nepřítelkyní vlastního pohlaví; ona, zajisté tvůrkyně mnohých vychovatelských hodnot, označována jako bořitelka toho, čeho v ženském hnutí tak zvolna a s takovou námahou docíleno.“¹⁶⁵

Keyová ve svých dílech dle Novákové tvrdila, že žena nemohla nikdy dosáhnout mužovu úroveň také z důvodu, že byla obdařena géníem citu, nikoli však géníem ducha, který náležel muži. Tuto tezi autorka článků reinterpretovala a tím dokázala, že „intenzivní činnost duchovní neotupuje srdce, neolupuje rodinu a lidstvo o hodnoty, které, dle definice Elleny Keyové o určené ženině, tato bytost citu jest povinna dáti světu“.¹⁶⁶ Nováková usouvztažnila genialitu citu a mateřskosti s uměleckou tvorbou a podala příklady spisovatelek, které by bez intelektu a citu nenapsaly tak úspěšná díla. Jako příklad uvedla polskou feministku Elizu Orzezkovou, dále Marii Konopnickou, George Elliot, Boženu Němcovou, která „byla veliká intelektem i citem“¹⁶⁷ a také Karolinu Světlou a jejich tvorbu vždy rozebrala, aby podložila své pojetí „geniality citu“.¹⁶⁸

V dílech zmíněných spisovatelek Nováková vyzdvihla tematiku sociálních otázek, bezpráví a dalších, kterou využily jen díky „genialitě citu a mateřství“.¹⁶⁹ Autorka

¹⁶⁴ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

¹⁶⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Genialita citu. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(1), s. 16. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:39f03e50-5c38-11e8-a763-005056820560>.

¹⁶⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Genialita citu. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(2), s. 34. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b6629c80-5c38-11e8-be21-005056822549>.

¹⁶⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Genialita citu. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(3), s. 52. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:d9bf5880-5c38-11e8-be21-005056822549>.

¹⁶⁸ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Genialita citu. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(1), s. 16–17, 11(2), s. 33–36, 11(3), s. 51–53. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:39f03e50-5c38-11e8-a763-005056820560>.

¹⁶⁹ Tamtéž.

článku zakončila svůj příspěvek: „A tak, byť švédská filosofka byla upřela ženám, že přes nejuplnější svoje osvobození nedostihnou kdy met, u nichž stanuli muži-geniové, muži tvůrci – spanilé vítězství, jež vykvétá ze spojení geniality mateřskosti s intelektuální prací – přece jim bude dáno!“¹⁷⁰

Stejně jako v příspěvcích v *Ženském světě* i v těch v *Přehledu* Nováková reagovala na antifeministické názory propagované konkrétní skandinávskou spisovatelkou. V článcích v *Přehledu* však autorka využila jinou metodu pro obhájení svého stanoviska a to reinterpetaci. V článcích, které se týkaly tezí Marholmové, poukazovala například na nepravdivost získaných informací o konkrétních osobnostech, ale v *Přehledu* autorka teze Keyvoé reinterpetovala a zasadila je do svého pojetí ženy jako individuality mající genialitu citu i rozumu.

6.5 Politický feminismus Novákové v periodiku *Přehled*

Analýza periodika *Přehled* potvrdila, že v něm Nováková publikovala několik článků týkajících se politické rovnoprávnosti žen s muži, ve kterých se věnovala jak situaci v zahraničí, tak v českém prostoru. Příspěvky tematizují především snahy o dosažení pasivního i aktivního volebního práva žen, protiargumenty a tehdejší situaci. V článku *Proti volebnímu právu žen*¹⁷¹ Nováková nastínila situaci především v Anglii, avšak v příspěvcích pod názvem *Politické vzdělání žen*¹⁷² se Nováková vyjádřila k tehdejší situaci v českém prostoru. Výsledky analýzy cyklu článků *Politické vzdělání žen* dokládají, že Nováková propagovala politické vzdělání všech tříd.

¹⁷⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Genialita citu. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(3), s. 53. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:d9c65d60-5c38-11e8-be21-005056822549>.

¹⁷¹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Proti volebnímu právu žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 7(13–14), s. 225–227. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6cf4de50-5c56-11e8-be21-005056822549>.

¹⁷² NOVÁKOVÁ, Teréza. Politické vzdělání žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(13), s. 234–235, 9(14), s. 249–251. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:60af7020-5c41-11e8-a763-005056820560>.

6.5.1 Apel na politické vzdělání žen

Analýza cyklu článků *Politické vzdělání žen* potvrdila také tvrzení Malínské¹⁷³, že Nováková označila tehdejší situaci v boji za volební právo žen za stagnující.¹⁷⁴ V rámci této problematiky provedla rozbor situace, jejích argumentů na obou stranách a následně doporučila řešení této krize. Autorka těchto článků vedla paralelu mezi protiargumenty, které se před několika desítkami let týkaly vzdělání, a protiargumenty, jež se týkaly pouze politické rovnoprávnosti v době publikace článku.

V obou případech oponenti tvrdili, že případný úspěch feministických snah by „poškodil lidstvo“¹⁷⁵, ženy by tímto ztratily své ženství, vzrostla by nezdravá konkurence mužům a byla by porušena tradice. S problematikou volebního práva však do popředí dle našeho zjištění vstoupil také argument „hyperkonservatismu“¹⁷⁶, který byl zaznamenán právě u mužů z nižších vrstev při uzákonění všeobecného volebního práva. V tomto autorka článku spatřila problém: „politická svoboda a rovnoprávnost žen nemá a nesmí přivoditi jakési stádní vykonávání volebního práva, nesmí umožniti opakování hesel nepochopených, nezažitých, teorií jinde vyposlouchaných“¹⁷⁷ a také by se ženy po získání volebního práva neměly přiklonit právě ke konzervativním stranám z důvodu neznalosti ostatních stran.

Nováková v souvislosti s jejím rozbořem situace navrhla řešení, v rámci něhož by se měly ženy politicky vzdělávat pomocí přednášek a doporučené literatury. Stejně vzdělání doporučila autorka také mužům, jelikož v mnoha případech volili konzervativní strany jen z důvodu neznalosti (viz výše). Dle názoru Novákové je politické vzdělání nezbytné nikoli pro získání volebního práva, ale pro správné

¹⁷³ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Politické vzdělání žen. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám.* Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(13), s. 234–235, 9(14), s. 249–251. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:60af7020-5c41-11e8-a763-005056820560>.

¹⁷⁴ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Politické vzdělání žen. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám.* Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(13), s. 234–235, 9(14), s. 249–251. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:60af7020-5c41-11e8-a763-005056820560>.

¹⁷⁵ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Politické vzdělání žen. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám.* Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(13), s. 234. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:60af7020-5c41-11e8-a763-005056820560>.

¹⁷⁶ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Politické vzdělání žen. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám.* Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(13), s. 234. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:60af7020-5c41-11e8-a763-005056820560>.

¹⁷⁷ NOVÁKOVÁ, Teréza. *Politické vzdělání žen. Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám.* Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(14), s. 249. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:195dd6d0-5c41-11e8-a763-005056820560>.

vykonávání povinnosti v službě národu v případě nabytí tohoto práva.¹⁷⁸ Z toho důvodu o ženách poukazujících na složitost a náročnost celého procesu napsala, že „v pravdě nejsou hodny volných občanských práv, a jejich vykonávání bylo by pouhou marnivou okázalostí, sportem, škodlivým nad to, kdyby daly se získati stranami a cíli zpátečnickými“¹⁷⁹ a na konci článku pro podporu svého stanoviska dodala, že „Právo platného a důstojného vstupu žen do politického života přirozeně žádá si i povinnost plné a vážné přípravy.“¹⁸⁰

V příspěvcích, které se zabývaly politickou rovnoprávností žen a mužů v periodiku *Přehled* lze spatřit již vyhraněný politický feminismus Novákové. Autorka svá stanoviska vyjadřuje explicitně a přidává k nich také rady, kterými by se měly řídit ženy i ženské organizace, aby dosáhly aktivního i pasivního volebního práva. Ve srovnání příspěvků se stejnou tematikou v *Domácí hospodyni* a *Přehledu* jsou v druhém časopise podány radikálnější feministické postoje a také je v něm přítomen větší apel mířený na aktivnost žen v souvislosti s feministickými snahami.

¹⁷⁸ NOVÁKOVÁ, Teréza. Politické vzdělání žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(14), s. 247–251. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:195dd6d0-5c41-11e8-a763-005056820560>.

¹⁷⁹ NOVÁKOVÁ, Teréza. Politické vzdělání žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(14), s. 250. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:19674cb0-5c41-11e8-a763-005056820560>.

¹⁸⁰ NOVÁKOVÁ, Teréza. Politické vzdělání žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(14), s. 251. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:1970e9a0-5c41-11e8-a763-005056820560>.

7. Závěr

Při pohledu na osvětové články Terézy Novákové v *Domáci hospodyně* jsme zjistili, že z počátku respektuje nastavené ideové hranice periodika, avšak její osvětově-vlastenecký feminismus se postupně začal vyhraňovat a poté překračovat rámec časopisu. V jednotlivých příspěvcích je zřetelné postupné zrovnoprávnění ženských emancipačních snah s nacionálními a také byl v člancích zjištěn narůstající apel na vzdělání čtenářek a na jejich angažovanost ve veřejné sféře, čímž Nováková překročila ideový rámec *Domáci hospodyně*, který propagoval ženskou službu národu ze soukromé sféry. Překročení ideových hranic časopisu a také osvětově-vlasteneckého feminismu dokládá také užitá tematizace mravní otázky, kterou autorka otevírá pomocí interpretace beletristických textů.

V periodiku *Ženský svět* tematicko-motivická analýza potvrdila odklon od osvětově-vlasteneckého feminismu a počínající příklon k čistě feministickým tendencím, které se postupně v časopise začínají proměňovat v politicky feministické tendence. V *Ženském světě* můžeme spatřovat již explicitní propagaci feministických stanovisek s intenzivnějším apelem. V mravních otázkách se sice Nováková stále držela určitých rámců formulovaných v *Domáci hospodyně*, avšak většinou své dřívější názory koriguje. Pomocí analýzy článků s mravní tematikou jsme zjistili posun v myšlení Novákové při hodnocení mravních poklesků, u kterých projevila větší míru tolerance a pochopení.

V periodiku *Přehled* jsme doložili, že příspěvky Novákové zde publikované jsou nejradikálnější z kontextu celé její feministické žurnalistické činnosti. Posun lze vidět jak ve využití tematické, tak v četnosti a intenzivnosti apelu, argumentů a názorů. V tomto časopise Nováková navíc podala návrhy řešení konkrétních problémů a také návrhy sociálních reforem. Proměnu jejího myšlení lze také spatřovat v pojetí mravní viny, kterou u konkrétních skupin relativizuje. Komparace potvrdila, že zatímco v *Domáci hospodyně* odsuzovala autorka beletrii tematizující mravní poklesky, v *Ženském světě* se postupně otevřela otázkám s nimi spojenými a vyjádřila určitou míru tolerance a v *Přehledu* mravní vinu přímo relativizovala vzhledem k určité společenské skupině. Detekovatelný byl též jistý posun v myšlení Novákové ohledně ženské otázky v rámci nacionálních snah. Zatímco v *Domáci hospodyně* mělo řešení ženské otázky pomoci národním snahám, v *Přehledu* Nováková uvedla, že úspěch národních snah by pomohl vyřešit ženskou otázku.

Analýza příspěvků Terézy Novákové potvrzuje tezi o vývoji a postupné radikalizaci feministických tendencí v jejích příspěvcích. V rámci tohoto výzkumu se bakalářská práce věnovala více tematickým celkům z důvodu dokladu vývoje všech feministických tendencí v žurnalistice Novákové, avšak získané výsledky potvrzují, že lze navázat výzkumem, který by se zabýval vývoji feministických tendencí autorky v konkrétních oblastech, v rámci nichž by bylo možné analyzovat také jiná relevantní periodika.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Řezníčková Michaela

Název katedry a fakulty: Katedra Bohemistiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Feministické tendence v žurnalistice Terézy Novákové

Jméno vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.

Počet znaků: 109 468

Počet titulů použité literatury: 10

Anotace: Tato bakalářská práce se zabývá články s feministickými tendencemi Terézy Novákové v periodících *Domáci hospodyně*, *Ženský svět* a *Přehled* v 19. a na počátku 20. století. Cílem této práce je potvrzení teze o vývoji a postupné radikalizaci feministických příspěvků Novákové ve zmíněných časopisech. V první části bakalářská práce se nastiňuje život Novákové a dobový kontext její publikační činnosti pomocí sekundární literatury a dobových pramenů. V druhé části práce je provedena tematicko-motivická analýza konkrétních článků obsahujících feministické tendence a dle potřeby jsou výsledky komparovány s teoretickými východisky nastíněnými v první části nebo s výsledky konkrétních časopisů.

Klíčová slova

Domáci hospodyně, Ženský svět, Přehled, ženy, ženská otázka, ženská emancipace, feminismus, apel, radikalizace, propagace.

Abstract

The bachelor thesis deal with articles with feminist tendencies by Teréza Nováková in magazines *Domáci hospodyně*, *Ženský svět* and *Přehled* in the 19th and early 20th century. The aim of this work is to confirm thesis about development and gradual radicalization feminist articles by Nováková in the mentioned magazines. In the first part the bachelor thesis is outlined life of Nováková and contemporary context of her journalisting activity, using secondary literature and contemporary sources. In the second part in the bachelor thesis is performed thematic-motive analysis of specific articles containing feminist tendencies and as needed, the resultes are compared with

theoretical starting points, which are outlined in the first part or with results in the specific magazines.

Key words

Domáci hospodyně, Ženský svět, Přehled, women, women's question, women's emancipation, feminism, challenge, radicalization, propagation.

Resumé

The bachelor thesis is focused on feminist tendencies in journalism by Teréza Nováková. Specifically, the bachelor thesis deals with feminist tendencies in selected articles from magazines in the 19th and early 20th century, therefore from *Domáci hospodyně*, *Ženský svět* and *Přehled*. Magazines are selected by chronological sequence, in which Nováková published articles, therefore at the first she published feminist articles in *Domáci hospodyně*, then in her own magazine *Ženský svět* and then in magazine *Přehled*. These magazines were selected, because consistency of published articles, specifically Nováková published her articles in selected magazines regularly in over a long period of time.

In this bachelor thesis there are analyzed articles, which concern women's education, moral question and political equality, for example *Hovory po práci*, which are published in *Domáci hospodyně* including all mentioned topics and more. Further for example in the articles named *Marholmová Laura – Kniha žen* and *Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnostní jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“* in *Ženský svět* Nováková was focused on one topic. In the first article there was thematized woman concept and in the second article there was thematized moral questions.

The first part of the bachelor thesis is focused on life of Teréza Nováková and contemporary context of her publishing activity. This part of bachelor thesis helps outline characteristics of feminist currents, efforts and arguments, which helps understand development of feminist tendencies by Teréza Nováková. The second part of bachelor thesis is focused on analysis of specific articles and their mutual comparison and also is focused on comparison with theses from secondary literature, which are provided in the first part.

8. Seznam pramenů a odborné literatury

Prameny

NOVÁKOVÁ, Teréza. Česká žena a nové otázky společenské. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1888, 5(10–15).

NOVÁKOVÁ, Teréza. O harmonii v životě ženském. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1886, 3(21–24).

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887, 4(1), s. 4–5.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887, 4(6), s. 45.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1887, 4(14), s. 109.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(1), s. 10–11.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(2), s. 25–26.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(5), s. 72–73.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(7–8), s. 113–114.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(12), s. 183–184.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 6(22), s. 347–348.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1889, 7(17), s. 297–298.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1892, 9(1), s. 21–25.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1892, 9(3), s. 91.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1892, 9(4), s. 119.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Hovory po práci. *Domáci Hospodyně: čtrnáctidenní list věnovaný milé naší ženské pleti československé, jakož i všem ctitelům spořádaných domácností*. Olomouc: Kramář a Procházka, 1893, 10(8).

NOVÁKOVÁ, Teréza a kol. Provolání. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(10), s. 130. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c60cbc00-0ffe-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(12–13), s. 171–172. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ada9ad50-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(14), s. 180–181. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e79e36d0-2adf-11e9-8cd5-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Laury Marholmové „Kniha žen“ (Das Buch der Frauen). *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1897, 1–2(15), s. 192. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:5ac84a20-2adf-11e9-8b43-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Björnsterne Björnson a jeho „Rukavička“ v otázce mravnostní. *Ženský svět: list paní a dívek českých* [online]. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.12.1896, 1–2(1), s. 9–11. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:930fa730-0d9d-11e3-9439-005056825209>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Schnitzlerova „Báje“ (Das Märchen) v otázce mravnostní jako pendant k Björnsonově „Rukavičce“. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen [online], 1897, 1–2(7), s. 101–103. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e2b367c0-2ae0-11e9-8cd5-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Mravnostní rozhledy a lidumilství: Návrh Dra. Grabowského. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.10.1897, 1–2(19), s. 246–247. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6c5675f0-2adf-11e9-8b43-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(2), s. 20–21. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:73baa7e0-0ffa-11e3-9439-005056825209>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(3), s. 29–30. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e07d19b0-1006-11e3-9439-005056825209>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Volební právo žen u nás. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 20.02.1904, 8(4), s. 43. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:79adeba0-100c-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. *Ženský svět: list paní a dívek českých*. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1904, 8(4), s. 43. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:79adeba0-100c-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>.

NOVÁKOVÁ, Teréza a kol. České ženy!. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1907, 5(31), s. 579. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c795d410-5c59-11e8-a763-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza a kol. Provolání. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1904, 2(29), s. 475. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:55523d40-5c67-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Dvojí morálka. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(31), s. 541–544. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b8263f50-5c55-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Genialita citu. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(1), s. 16. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:39f03e50-5c38-11e8-a763-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Genialita citu. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(2), s. 34. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:b6629c80-5c38-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Genialita citu. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1912, 11(3), s. 52–53. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:d9bf5880-5c38-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Nová ethika. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 7(20), s. 352–353, 7(21), s. 372–373. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:7c2ff260-5c56-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Nové možnosti práce žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 8(1), s. 7–9. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:15443310-5c45-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Organisace českých umělkyň. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1911, 10(1), s. 3–4, 10(3), s. 54–56. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:eee1ee50-5c3b-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Organisace českých umělkyň. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1911, 10(1), s. 4. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:eeeb6430-5c3b-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Organisaace českých umělkyň. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1911, 10(3), s. 56. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:117e6790-5c3c-11e8-a763-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Politické vzdělání žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(13), s. 234–235, 9(14), s. 249–251. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:60af7020-5c41-11e8-a763-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Politické vzdělání žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 9(14), s. 247–251. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:195dd6d0-5c41-11e8-a763-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Proti volebnímu právu žen. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 7(13–14), s. 225–227. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6cf4de50-5c56-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Svazy žen a nacionalismus. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1910, 8(21), s. 382. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:688ebfb0-5c43-11e8-a763-005056820560>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Všeobecné vzdělání a odborné školství. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1909, 8(14), s. 255–256, 8(15), s. 275–276. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:21a2e5b0-5c46-11e8-be21-005056822549>.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Ženské sjezdy. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 6(37), s. 617–618, 6(40), s. 675–678.

NOVÁKOVÁ, Teréza. Ženské sjezdy. *Přehled: týdeník věnovaný veřejným otázkám*. Praha: Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské, 1908, 6(40), s. 675–678.

Sekundární odborná literatura

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: VEDUTA, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

- BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana. *Ženy a politika (1890–1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2014. ISBN 978-80-87782-24-8.
- HECZKOVÁ, Libuše. *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.
- NOVÁK, Arne. *O Teréze Novákové: se dvěma neznámými pracemi Terézy Novákové*. Česká Třebová: Fr. Lukavský, 1930. Edice F. Lukavského, sv. 28. Dostupné z: <https://arne-novak.phil.muni.cz/node/89>.
- OPELÍK, Jiří a kol. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/images/data/prirucky/obsah/31/lexikon%203%20-%201-729.pdf>.
- ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Teréza Nováková*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1982-8.
- BLAŠKOVÁ, Nina. *Vzdělání dívek v časopisech Ženské listy a Ženský svět ve druhé polovině 19. století* [online]. Olomouci ,2022 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/jqdt0l/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.
- SVADBOVÁ, Blanka. *Čtyřhlas Terézy Novákové: Teréza Nováková ve světle rodinné korespondence*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. Edice Paměť, sv. 59. ISBN 978-90-200-2233-2.